

ΚΕ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ
Ετήσια τρίγλωσση επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών

Διεύθυνση:
Νίκος Παναγιωτόπουλος

ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΙΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

1 2012

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ
εταιρία γραμμάτων
επιστημών & τεχνών

Στη μνήμη του Pierre Bourdieu (1930-2002)

Το παρόν τεύχος εκδόθηκε με την οικονομική στήριξη του Ιδρύματος Bourdieu (**Fondation Bourdieu**) και του Εθνικού Κέντρου Θεάτρου και Χορού (Ε.ΚΕ.ΘΕ.Χ.). Ευχαριστούμε τον Κώστα-Ηρακλή Γεωργίου, την Κική Καψαμπέλη και τον Βασίλη Παπαβασιλείου για τη συνδρομή τους στην υλοποίηση του τεύχους αυτού.

Οι γειτονιές του πολιτισμού

Νίκος Παναγιωτόπουλος Επιστημονική μέθοδος και κοινωνική ιεραρχία αρμοδιοτήτων	4
Μαρία Βιδάλη Η τέχνη της φιλοτεχνίας	18
Νίκος Παναγιωτόπουλος & Μαρία Βιδάλη Ο κόσμος των παραστάσεων ^(Α) <i>Ο κοινωνικός χώρος του κοινού των θεάτρων</i>	64
Δέσποινα Βαλάση Προνομιακή μάθηση ή εκμάθηση του προνομίου <i>Ο κοινωνικός χώρος της ελίτ δευτεροβάθμιας ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα</i>	95
Θεόδωρος Θάνος Σχολικές διαιρέσεις και κοινωνικές διακρίσεις <i>Η πρόσβαση των κοινωνικών ομάδων στην ανώτατη εκπαίδευση στις αρχές του 21ου αιώνα (2001-2009)</i>	124
Franz Schultheis La comparaison interculturelle: questions de méthodes et de pratiques	173
Εκτός θεματικής	
Christian de Montlibert Les apories des discours sur la mondialisation	178
Bernard Vernier L'anthropologie sociale est-elle soluble dans l'anthropologie du symbolique? <i>Sur l'inceste du deuxième type chez Françoise Héritier</i>	189
Virgílio Borges Pereira & João Queirós State, housing and the «social question» in the city of Porto (1956-2006) <i>An analysis on the making of doxa, orthodoxy and «alodoxia effects» in the (re)production of state housing policies</i>	203
Νίκος Παναγιωτόπουλος Επιστήμη της επιστήμης των «μικρών χωρών» <i>Ερευνητικό σημείωμα</i>	215

Το παρόν τεύχος εκδόθηκε με την οικονομική στήριξη του Ιδρύματος Bourdieu (Fondation Bourdieu) και του Εθνικού Κέντρου Θεάτρου και Χορού (Ε.ΚΕ.ΘΕ.Χ.). Ευχαριστούμε τον Κώστα-Ηρακλή Γεωργίου, την Κική Καψαμπέλη και τον Βασίλη Παπαβασιλείου για τη συνδρομή τους στην υλοποίηση του τεύχους αυτού.

Επιστημονική μέθοδος και κοινωνική ιεραρχία αρμοδιοτήτων

Αν πριν από περίπου είκοσι χρόνια η εγκαθιδρυμένη αντίθεση μεταξύ των δύο κυρίαρχων επιστημονικών στάσεων που δομούσε το κοινωνιολογικό πεδίο –δηλαδή, μεταξύ αυτής την οποία θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε «θεωρητικιστική» και η οποία συμβολιζόταν από τη σχολή της Φρανκφούρτης, δηλαδή από ανθρώπους που, χωρίς να κάνουν εμπειρική έρευνα, καταγγέλλουν προς πάσα κατεύθυνση τον «θετικιστικό κίνδυνο», και αυτής την οποία θα μπορούσαμε να ονομάσουμε θετικιστική– έπληττε οποιαδήποτε προσπάθεια να ορισθεί και να αναγνωρισθεί αυστηρά μια πραγματικά επιστημονική κοινωνιολογία, να προταθεί και να επιβληθεί, όπως έλεγε ο Pierre Bourdieu, μια «εμπειρική κοινωνιολογία θεμελιωμένη θεωρητικά, μια κοινωνιολογία που θα μπορούσε να έχει κριτικές προθέσεις (όπως κάθε επιστήμη), η οποία, όμως, θα έβρισκε την ολοκλήρωσή της μόνο εμπειρικά», δεν θα είχε κανείς ιδιαίτερη δυσκολία να διαπιστώσει και σήμερα πόσο ισχυρή παραμένει η αντίθεση μεταξύ της εμπειρικής έρευνας χωρίς θεωρία, η οποία μέσω της μεθοδολογικής απαγόρευσης ευνοεί τη χωρίς φαντασία αυστηρότητα του υπερεμπειρικού θετικισμού, και της θεωρίας χωρίς αντικείμενο, η οποία μέσω του εννοιολογικού φετιχισμού ευνοεί την «όραση χωρίς αυστηρότητα» της κοινωνικής φιλοσοφίας. Η επιστημονικά καταστροφική κι επιστημολογικά αθεμελίωτη αντίθεση μεταξύ της «κοινωνικής θεωρίας» χωρίς εμπειρικά θεμέλια και της εμπειρίας χωρίς θεωρητικό προσανατολισμό, η αντίθεση μεταξύ του μεθοδολογισμού – δηλαδή της τάσης διαχωρισμού του στοχασμού περί της μεθόδου από την πραγματική χρησιμοποίησή της, της καλλιέργειας της μεθόδου για την ίδια την μέθοδο, η οποία, αποχωρίζοντας τη μέθοδο από το αντικείμενο, περιορίζει το πρόβλημα της θεωρητικής κατασκευής του επιστημονικού αντικειμένου στην τεχνική χρησιμοποίησης

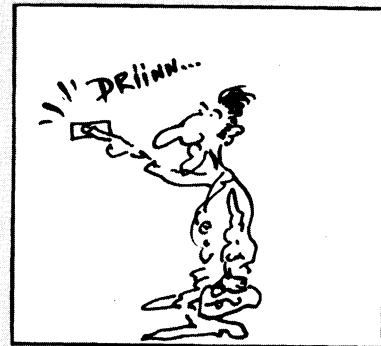
δεικτών κι εμπειρικών παρατηρήσεων– και του θεωρητικισμού –δηλαδή της θεωρητικής εργασίας που γίνεται για την ίδια τη θεωρία, του θεσμού της θεωρίας ως κλειστού, μεμονωμένου και αυτοαναφορικού χώρου «λογολογίας», όπως το χαρακτήριζε ο Kenneth Burke, όπου η θεωρία δεν είναι, συχνά, παρά ένα είδος προγραμματικού λόγου (παλαιότερα περισσότερο πρόφητικού) που γεννιέται από μια συγκοπή ή ένα αμάλγαμα θεωριών– συνιστούν αντιθέσεις που εξακολουθούν να παραμένουν κυρίαρχες στο επιστημονικό μας πεδίο.

Η αντίθεση αυτή, η οποία βρίσκει την αρχή της στον κοινωνικό καταμερισμό της επιστημονικής κοινωνιολογικής εργασίας, συνεχίζει να εγγράφεται στις νοητικές και θεσμικές δομές του κοινωνιολογικού επαγγέλματος, να θεμελιώνεται στην κατανομή πόρων, θέσεων εργασίας και αρμοδιοτήτων. Έτσι, οι εργασίες που ονομάζονται «θεωρητικές» ή «μεθοδολογικές» συνεχίζουν σε μεγάλο βαθμό να μην είναι παρά ιδεολογίες, δηλαδή ιδιοτελείς, πλην όμως με γερά θεμέλια, αυταπάτες που δικαιολογούν και νομιμοποιούν ειδικές μορφές και ιεραρχίες επιστημονικών αρμοδιοτήτων, κοινωνικά θεμελιωμένων. Πράγματι, δεδομένων των δομικών επιδράσεων της διεθνούς συμβολικής κυριαρχίας εντός της οποίας αποκτά το πλήρες νόημά του ό,τι συμβαίνει εντός ενός περιφερειακού επιστημονικού πεδίου, όπως είναι το δικό μας¹, όλα μας πείθουν πως η αναγκαιότητα της υπέρβασης της αντίθεσης μεταξύ των υπερμάχων της φιλοσοφικής κοσμικής φλυαρίας και των αρχιερέων των θετικιστικών κωδικοποιήσεων των μεγάλων επιστημονικών γραφειοκρατιών –οι οποίοι, για να παραφράσουμε τον Weber, διέπονται από μια λογική ανάλογη αυτών που νομίζουν πως ο σωστός βηματισμός προϋποθέτει τη γνώση της ανατομίας– συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό επιστημονικό (και πολιτικό) διακύβευμα του εθνικού κοινωνιολογικού μας πεδίου.

1. N. Panayotopoulos, «Le champ sociologique grec et les effets de la domination symbolique internationale», *Regards Sociologiques*, 30, 2005, σσ. 91-99, μεταφρασμένη αναδημοσίευση στο Ν. Παναγιωτόπουλος (επιστ. επιμ.), *Διεθνής κυκλοφορία των ιδεών στο χώρο των ευρωπαϊκών κοινωνικών επιστημών: Πρακτικά Συνεδρίου 1-2 Ιουλίου 2005* (μτφρ.: Ε. Γιαννοπούλου), Αθήνα: Πολύτροπον, 2007, σσ. 45-58.

Το «ηρωικό mood» της εμπειρικής έρευνας

Το σκίτσο που παρεμβάλλεται και το οποίο διακοσμούσε το πρόγραμμα του εθνικού συνεδρίου με τίτλο: «Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα»², που έλαβε χώρα το 1989, δεν αποτελεί παρά μια παραδειγματική μορφή απεικόνισης των νοητικών παραστάσεων των ερευνητών στη χώρα μας, μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, σχετικά με την πόζα και το πόστο, τη θέση και τη διάθεση των ερευνητών, ως προϊόντων των αντικειμενικών δομών του επιστημονικού πεδίου των κοινωνικών επιστημών την αντίστοιχη περίοδο.

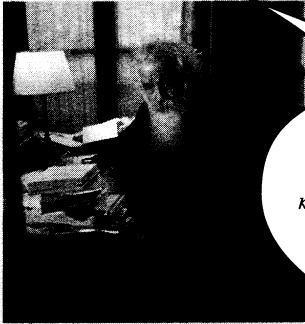
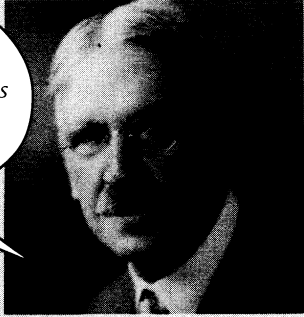
Η επαγγελματοποίηση της έρευνας, που συνδέεται με σημαντικές χρηματοδοτήσεις, με τον ποδοπαλαίσιοσμό των ερευνητικών δέσεων, και, ως εκ τούτου, με τη δημιουργία μεγάλων ερευνητικών μονάδων, έχει οδηγήσει σ' έναν τεχνοκρατικό καταμερισμό της εργασίας, ο οποίος χρωστά τον ειδικό του χαρακτήρα στην ιδεολογία της αυτονομίας των ενεργημάτων που έχει παραγάγει. Έτσι, όπως είδαμε, η κατάρτιση των ενεργημάτων της έρευνας που χρησιμεύει ως παράδειγμα –ασύνειδο τουλάχιστον– για τους περισσότερους ερευνητές δεν αποτελεί παρά προβολή στον επιστημονολογικό χώρο ενός τεχνοκρατικού οργανογράμματος.

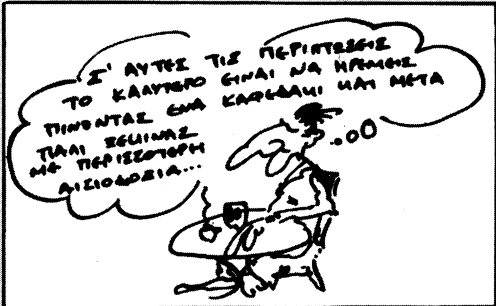
2. ΕΚΚΕ, Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα: Πρακτικά συνεδρίου που οργανώθηκε από τον Σύλλογο Εργαζομένων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 11, 12 και 13 Ιανουαρίου 1989, Αθήνα: ΕΚΚΕ, 1993.

Δεν υπάρχει τίποτα πιο παραπλανητικό από τη φαινομενική απλότητα του επιστημονικού εγχειρήματος έτσι όπως την περιγράφουν οι πραγματείες της δογκής.

Το επιστημοδογικό διάνωμα [...] δείχνει από το ορθοδογικό προς το πραγματικό και καθόδου, αντιστρόφως, από την πραγματικότητα προς το γενικό, όπως επαγγέδδονταν οι φιλόσοφοι από τον Αριστοτέλη μέχρι τον Βασον.

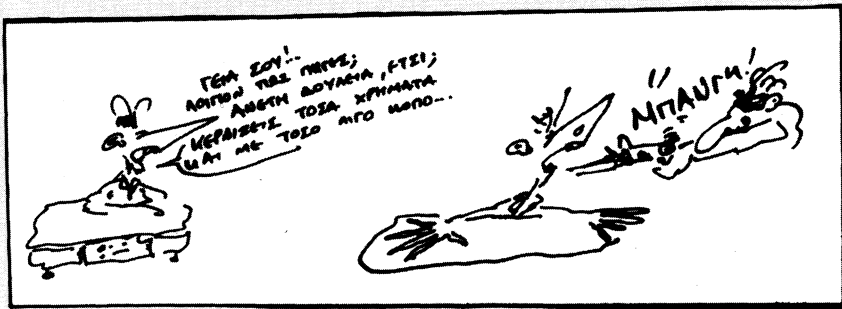

Η εμπειρία, με την έννοια της ακατέργαστης εμπειρίας, δεν έχει παίξει κανένα ρόλο, παρά μόνο του εμπροδίου, στη γέννηση της κλασικής επιστήμης.

Οι αφηρημένοι εμπειριστές τις ερωτήσεις τους και τις απαντήσεις τους τις διατυπώνουν μόνο μέσα στα όρια της αυδαίρετης επιστημοδογίας τους, τα οποία μόνοι τους επέβραδαν στον εαυτό τους. Και, ζυγίζοντας καλά τα δόγματα μου, μπορώ να πω: οι αφηρημένοι εμπειριστές είναι δέσμοι μεθοδοδογικών αναστοδών.

Υπάρχει, σε κάθε στιγμή, μια ιεραρχία των αντικειμένων της έρευνας και μια ιεραρχία των υποκειμένων της έρευνας (οι ερευνητές), που συμβάδδουν μ' έναν καθοριστικό τρόπο στην κατανομή των αντικειμένων μεταξύ των υποκειμένων [...]. Δεν υπάρχει, άρα, τίποτα δηγότερο ουδέτερο κοινωνικά από τη σχέση μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου.

Ακόμα κι αν το κέντρο του επιστημονικού κοινωνιολογικού μας χώρου έχει μετασηματισθεί, σ' ένα βαθμό, τα τελευταία είκοσι χρόνια, με την είσοδο νέων κοινωνιολόγων, οι οποίοι λειτούργησαν ως φορείς νέων επιστημονικών παραδειγμάτων – είτε αυτών που έχουν απόδεσμευτεί από το θετικιστικό παράδειγμα εισάγοντας, εμπνεόμενοι από τη σχολή της συμβολικής αλληλόδρασης και της εθνομεθόδολογίας και της *discourse analysis*, ένα στοχασμό πάνω στις *folk theories*, είτε αυτών που επιχειρούν μια αποτελεσματική διασύνδεση της ιστορικής και της κοινωνιολογικής ανάλυσης είτε, ακόμα, αυτών των λίγων αριθμητικά που δοκιμάζουν, έστω και πειραματικά ακόμα, να διασυνδέσουν την κοινωνιολογία με νέες, για το εθνικό μας κοινωνιολογικό πεδίο, σχολές φιλοσοφικής σκέψης και, ιδιαίτερα, με τη φαινομενολογία κ.ά.– στις διάφορες βασικές *περιφέρειες* του επιστημονικού μας χώρου, το διάζευγμα αυτό εξακολουθεί να παραμένει κυρίαρχο καθώς αναπαράγει συστατικές του επιστημονικού πεδίου θέσεις³. Οι διάφορες μορφές «μηδενιστικής παραίτησης», στην οποία από διαφορετικές οδούς οδηγούν τόσο η ισχύη αλλά σταθερή τάση του ανορθολογισμού και της παροξυστικής φορμαλιστικής ανάλυσης – που ακυρώνουν, ουσιαστικά, το κοινωνικό με διάφορες μορφές «κοινωνιολογικής διαφυγής», όπως χαρακτηριστικά έλεγε ο Bourdieu – όσο και, σπανιότερα, οι επιστημολογικές θεωρήσεις στην προοπτική ενός ναρκισσιστικού και «αναχωρητικού αναστοχασμού», όπως διαπιστώνει κάποιος σήμερα στις σποραδικές κριτικές των στρατηγικών αφήγησης, της (συμμετοχικής) παρατήρησης και των συνεντεύξεων ή στην επιστημολογία της μνησικακίας – την οποία σήμερα, την εποχή της λατρείας του αριθμού, εκφράζουν όλο και περισσότερο όσοι εφαρμόζουν όλο και πιο ευρέως διάφορες περίπλοκες στατιστικές τεχνικές παραγνωρίζοντας την αναγκαιότητα ν' αντικειμενοποιήσουν τη φιλοσοφία του κοινωνικού που εμπλέκουν άρρητα –, έρχονται να συνεισφέρουν με τη δική τους συμβολική και πρακτική λειτουργία στην κοινωνική δύναμη του καταστροφικού – για την κοινωνιολογική επιστήμη – αυτού επιστημολογικού διαζεύγματος. Και βέβαια, οι επιδράσεις των

συμβολών αυτών επικουρούνται από τις πάγιες επιπτώσεις του μηχανιστικού ολισμού ενός εκφυλισμένου μαρξισμού, του φορμαλιστικού δομισμού χωρίς σάρκα και λαλιά και του μεθοδολογικού ατομισμού, σύγχρονου εκπροσώπου του *homo economicus*, ρεύματα που, αν και διαφορετικά σε σχετικά βάρη, παραμένουν εν ενεργεία στο σύστημα των συμβολικών μορφών του κοινωνιολογικού πεδίου. Με λίγα λόγια, αν και πολλαπλασιάσθηκαν οι ενδιάμεσες θέσεις και παρ' όλη τη ρητορική, προταγματικού τύπου, υπέρβασή της, όπως αυτή συχνά εμφανίζεται στα διάφορα εγχειρίδια εισαγωγής στην επιστημονική κοινωνιολογική πρακτική, παραμένει σε ισχύ η κυρίαρχη αντίθεση μεταξύ της εμπειρικής έρευνας χωρίς θεωρία και της θεωρίας χωρίς αντικείμενο, δικαιολογητικές ιδεολογίες, και οι δύο, μιας ειδικής μορφής επιστημονικής αρμοδιότητας.

Στην πραγματικότητα, βέβαια, καθένas από τους δυο πόλους, που διαιρούν το επιστημολογικό πεδίο των κοινωνικών επιστημών σήμερα στη χώρα μας, χωρίζεται σε δυο στρατόπεδα, τα οποία αντιπαράτιθενται μέσω των αντιπαρατιθέμενων σχέσεων που διατηρούν με την ίδια παράσταση της επιστημονικής πρακτικής που προωθούν. Από τη μία πλευρά, στον θεωρητικιστικό πόλο, εξίσου ανίκανοι ν' αντιπαραθέσουν στην παραδοσιακή εικόνα της θεωρίας μια αυστηρή μεταθεωρία, άλλοι επιδίδονται σε μια πρακτική που έχει την αξίωση να βρει στον ίδιο της τον εαυτό το θεωρητικό της θεμέλιο, κι άλλοι συνεχίζουν να διατηρούν με τη θεωρητική πρακτική μια παραδοσιοκρατική σχέση, σύμφωνα με την οποία η σημασιολογική ή λογική συνάφεια των θεματοποιημένων αρχών δεν είναι παρά η σαφής έκφραση εσχάτων και ασύνειδων επιλογών θεμελιωμένων μάλλον σε μια ανθρωπολογική φιλοσοφία ή/και σε μια φιλοσοφία της ιστορίας παρά σε μια συνειδητά κατασκευασμένη αξιωματική. Από την άλλη μεριά, στον εμπειριστικό πόλο, οι μεν παραδίδονται στο φρενήρη πολλαπλασιασμό των μονογραφιών, των μερικών ερευνών των «πρώτων αποτελεσμάτων», στον αυτοματισμό των τεχνικών και στην τελετουργική καταδίκη της φορμαλιστικής και χωρίς αποτέλεσμα φλύαρης δισειθησιοκρατίας, οι δε στην παρα-

3. Είναι αλήθεια πως οι νέες αυτές κοινωνιολογικές διαθέσεις που συνδέθηκαν σταδιακά με νέες θέσεις στο επιστημονικό πεδίο, οι νέες στάσεις που παρήγαγαν τις νέες αυτές τάσεις στο κοινωνιολογικό και στο ευρύτερο πεδίο των κοινωνικών επιστημών, λειτουργώντας ως *outsiders*, συνέβαλαν στη δημιουργία ενός πλουραλισμού ανταγωνιστικών αρχών θέασης με απελευθερωτικές, σ' ένα βαθμό, επιδράσεις στον τρόπο παραγωγής και διαχείρισης των επιστημονικών συγκρούσεων σε σχέση με την πρωτογενή κατάσταση της κοινωνιολογίας στη χώρα μας, όπως θα μπορούσε κάποιος να επιβεβαιώσει παρατηρώντας την εντατικοποίηση και την ενδυνάμω-

ση του καθαρά επιστημονικού ανταγωνισμού. Ταυτόχρονα, όμως, αυτός ο πλουραλισμός έχει το αντίτιμό του: την αύξηση της διασποράς των ειδικοτήτων, γεγονός που δεν συνέβαλε στην ανατροπή της αναπαραγωγής της δομικής ανομίας που χαρακτηρίζει συχνά την κατάσταση της επιστημονικής διάχυσης των ιδεών στο εσωτερικό του πεδίου, και, κατ' επέκταση, την ενδυνάμωση των ετερόνομων αρχών παραγωγής του κοινωνιολογικού έργου, καθιστώντας την κοινωνιολογία πιο ευάλωτη στις εξωγενείς πιέσεις και προ(σ)κλήσεις, οι οποίες, όπως γνωρίζουμε, είναι πάντα ιδιαίτερα έντονες στους πιο αδύνατους επιστημονικά. Έτσι, όπως και παλαιότερα,

στις πολιτικές συγκρούσεις επιστημονικής διάστασης, συγκρούσεις, οι οποίες είναι κοινωνικά αναπόφευκτες κι επιστημονικά αναλύσιμες, αυτοί που εξακολουθούν να παίζουν σήμερα ιδιαίτερα πρωταγωνιστικό ρόλο είναι όσοι κατέχουν τα μέσα επιστημονικής παραγωγής και αποστειρούνται τα ειδικά εργαλεία της και είναι, ως εκ τούτου, επιρρεπείς στο να συνδέονται με τις εξωτερικές προβληματικές. Με αυτό τον τρόπο, τις εισάγουν στον επιστημονικό χώρο ως επιστημονικές διαφορές, ενώ, έτσι, τις περιορίζουν σε πολιτικές.

γυγή πλούσιων σε προτάγματα και συνταγές για την κατασκευή και τη διαχείριση των τεχνικών και των εργαλείων των εγχειριδίων μεθοδολογίας.

Ωστόσο, η θεμελιώδης αυτή αντίθεση και οι παραλλαγές της δεν πρέπει να μας οδηγήει στο ν' αγνοήσουμε πως αυτοί οι δύο πόλοι, ως φίλοι-εχθροί καθώς συμφωνούν πάνω σε τι θα διαφωνήσουν, έχουν συνήθως δυο κοινά χαρακτηριστικά: αφενός, και οι δύο αυτές αντιλήψεις μοιράζο-

νται μια κοινή αρχή των αμοιβαίων λαθών τους, αυτή που εδράζεται στην αποσύνδεση και τον κατακερματισμό των επιστημολογικών πράξεων που δομούν και συνθέτουν το επιστημονικό έργο, αφετέρου, η διακηρυγμένη αυτή αντίθεση δεν πρέπει να συγκαλύπτει τη βαθιά αλληλεγγύη μεταξύ του εμπειρικού θετικισμού και του φορμαλιστικού θεωρητικισμού, αυτή που ορίζεται από το γεγονός πως ο πρώτος βασίζεται πάνω σε αυτό που ο δεύτερος εκθέτει⁴.

Ακαδημαϊκές συντηρητικές ιεροσυλίες

Μέσα στο ακαδημαϊκό ιερατείο, σημαντικός αριθμός χρήσεων των μεγάλων κοινωνιολογικών έργων συνίσταται στο να μεταχειρίζεται τα κανονικά έργα ως ευκαιρία κι εργαλείο ενός σχολίου λιγότερο ή περισσότερο ιεροποιητικού, αντί να τα χρησιμοποιεί ως οπλοστάσιο προβλημάτων κι εργαλείων σκέψης που θα μπορούσαν να είχαν μια θετική επιστημονική χρήση⁵. Αρκετές φορές, μάλιστα, οι χρήσεις αυτές αποκτούν το νόημά τους μόνο όταν συνδέονται με τη λογική της ζήτησης (λόγου χάρη, η δημιουργία σημειώσεων των μαθημάτων, εγχειριδίων κ.ά. για οικονομικό και συμβολικό όφελος) και τους καταναγκασμούς (για παράδειγμα, έλλειψη χρηματοδότησης ερευνών, έλλειψη κατάρτισης κ.λπ.) του ακαδημαϊκού θεσμού. Αν γνωρίζουμε, όπως το σημειώνει ο Bourdieu, πως το πόστο εκπληρώνεται μέσα και μέσω της πόζας που εγκυβρίζει, τότε, μπορούμε να διακρίνουμε την παραδειγματική μορφή της κοινωνικής φιλοσοφίας που εγγράφεται στο πόστο και στην πόζα του «θεωρητικού» μέσα και μέσω των βασικών στρατηγικών που ενεργοποιεί στην κριτική ανάγνωση των ιερών κειμένων του κάθε κλάδου ο «επαγγελματίας θεωρητικός», ειδικότερα, μάλιστα, στις «μικρές χώρες».

Κατ' αρχάς, η θεοδικία του θεωρητικού, για να μιλήσουμε όπως ο Bourdieu –στον οποίο η παρούσα ανάλυση οφείλει τη λογική και την προοπτική της–, θεμελιώνεται σ' ένα λόγο που εμπεριέχει ένα λόγο πάνω σ' ένα λόγο που δεν έχει άλλη λειτουργία απ' το να νοηματοδοτήσει την πνευματική (κι ενίοτε πολιτική) σημασία του προς σχολιασμό κειμένου αλλά και, φυσικά, αυτού που τον διενεργεί⁶. Η «ιερατική διαλεκτική του ιεροποιημένου από τα ιεροποιητικά ενεργήματα»⁷ θεωρητικού σχολιαστή σημαδεύεται από την αναφορά τότε σε ψευδοταπεινές αναλύσεις και τότε σε διακοσμητικά σημάδια έμφασης. Κυρίως, όμως, η επαγγελματική ιδεολογία των καθηγητών της «θεωρίας» αντιλαμβάνεται τον θεωρητικό σχολιασμό, τον οποίο ταυτίζει με την ίδια την παραγωγή θεωρίας, ως ενέργημα «αναδημιουργίας» αξιώνοντας ν' ανασυγκροτήσει μέσω μιας εφευρετικής επανάνγωσης την ίδια τη «δημιουργία». Η διαδικασία της επανάνγωσης αυτής αποτελεί την αποφασιστική στιγμή όπου μετασχηματίζεται η κριτική σε κουλτούρα, δηλαδή σε δεύτερη φύση, σε έξη. Για να μιλήσουμε όπως ο Nietzsche, ο καθηγητής της «θεωρίας» διδάσκει να «διαβάζουμε καλά, δηλαδή αργά, βαθιά, κοιτάζοντας φρόνιμα πίσω-μπρος, με υποψίες, με ανοιχτές πόρτες, με δάχτυλα και μάτια ευκίνητα». Η συνεχής προσαρμογή του στο *πολλαχώς λεγόμενον* του υπό το σχολιασμό του μεγάλου κειμένου

4. Το βασικό αυτό σχήμα –κωδικοποιημένο για τις ανάγκες της παρούσας ανάλυσης–, για να ήταν πλήρες, όφειλε να εντάξει και τις «θέσεις μέσης εμπέλειας» –εμφανείς πάλι σε παραδοσιοκρατικούς τομείς του επιστημονικού πεδίου–, αυτές που επιχειρούν να τοποθετηθούν στο ενδιάμεσο του βασικού επιστημολογικού διαζεύγματος και οι οποίες, ως « τρίτος δρόμος », αποκρυσταλλώνονται σε αυτού του είδους τις εργασίες, όπου στο πρώτο μέρος τους συνήθως εκτίθενται σύντομα και σχολικά σχολιασμένες οι βασικές επιστημονικές κι επιστημολογικές θέσεις του ζητήματος όπως εμφανίζονται διεθνώς και,

στη συνέχεια, ακολουθεί η επιφανειακή παρουσίαση των εμπειρικών δεδομένων χωρίς, όμως, αυτή να συνδέεται οργανικά με τη θεωρία που έχει προηγουμένως επιλεγεί για να θεμελιώσει τις προτεινόμενες αναλύσεις τους.

5. Ό,τι ακολουθεί δεν παραπέμπει σε αυτό το είδος της επιστημονικής εργασίας, ατομικής ή/και συλλογικής, η οποία δεν έχει άλλο στόχο παρά την υποστήριξη καθαρά παιδαγωγικών σκοπών. Η σημείωση αυτή, αν και απαραίτητη προκειμένου ν' αποφευχθούν τυχόν συναφείς παρανοήσεις, δεν είναι εύκολο να πραγματοποιήσει το στόχο της καθώς η ιδιαιτελής ανιδιοτέλεια της

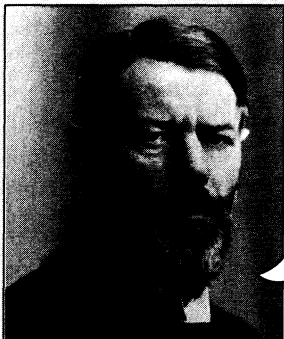
υποκριτικής αγανάκτησης που ενδεχομένως θα προκαλέσει το ό,τι ακολουθεί θα βρει στην κοινωνική θεμελίωση του διαζεύγματος, που αναφέραμε προηγουμένως, τις προϋποθέσεις της εφαρμογής αλλόδοξων ερμηνευτικών σχημάτων.

6. P. Bourdieu, *Ce que parler veut dire: l'économie des échanges linguistiques*, Παρίσι: Fayard, 1982, σσ. 207-226 [Σ.τ.Ε.: Βλ. στην ελληνική εκδοχή, P. Bourdieu, *Γλώσσα και Συμβολική Εξουσία* (μτφρ.: Κ. Καψαμπέλη, εισαγ.: Ν. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, 1999].

7. Στο ίδιο, σ. 208.

αξιώνει την αναγνώριση της ρηξικέλευθης τάσης του να καταστεί προσβάσιμη η ίδια η δηλούμενη αντικειμενικότητα της κινητήριας δύναμης του να προσδιορίζει διαφορετικούς τρόπους απόδοσης σημασίας.

Από την άλλη μεριά, «το ιερατικό εγώ» του βασίζει την εγκυρότητά του στο γεγονός πως σχολιάζει, πως ασκεί κριτική σ' έναν Μεγάλο Στοχαστή, σ' έναν προφήτη στην εποχή του τόσο μεγάλο που μόνο ένας Μεγάλος Θεωρητικός όπως αυτός θα μπορούσε να τον σχολιάσει, βέβαια όχι χωρίς

Καλύτερα να κρατάς για τον εαυτό σου τα μικρά προσωπικά σου σφάλματα... στις περισσότερες περιπτώσεις, η μακρηγορία των «ενορατικών» δόγων συγκαλύπτει απλά την αδυναμία να πάρεις τις αποστάσεις σου από το αντικείμενο.

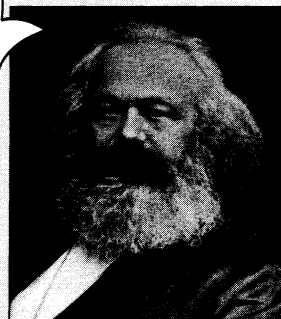
ένα ύφος κάποιας ταπεινότητας –όρος αναγνωρισμένης συμμετοχής στο κληρονομημένο κεφάλαιο εγκυρότητας που του παρέχει η συνάφειά του με τη Μεγάλη Θεωρία του Μεγάλου Θεωρητικού–, ύφος που εγκαταλείπει γρήγορα καθώς δεν μπορεί να ξεχάσει πως (εκτιμά ότι) έχει την ικανότητα ν' ανασυγκροτεί την υπό σχολιασμό θεωρία στην ολότητά της μέσω ενός μοναδικού και εμπνευσμένου ενεργήματος εξευγενιστικής αποχυδαιοποίησης που επιτυγχάνει η επαναστατική και μοναδική

ανάγνωση που διενεργεί. Οι στρατηγικές αυτές αποτελούν τους όρους της άσκησης της «θεωρητικής» κοινωνιολογίας ενδυναμώνοντας κι εξουσιοδοτώντας διαστροφικούς τρόπους άσκησης της, συνήθως καταχρήσεις συμβολικής βίας, οι οποίες εξακολουθούν να παραγνωρίζονται ως τέτοιες όσο το πεδίο δεν αμφισβητεί την κοινωνική θεμελίωση

της ιερατικής ιεραρχίας των πάνσεων κειμένων. Επιπλέον, τόσο οι απλοί όσοι σχολιαστές των ιερών κειμένων όσο και οι θείοι διορθωτές των αγίων κειμένων έχουν τη κοινή ιδιότητα να παράγουν μια δυσκολία στο υπό σχολιασμό κείμενο προκειμένου να καταδείξουν πως μόνο αυτοί μπορούν να τη διαχειρισθούν. Με αυτό τον τρόπο, τείνουν να εγκαθιδρυθούν ως οι θεματοφύλακες του μηνύματος της Μεγάλης Θεωρίας, ως οι μόνοι κατάλληλοι

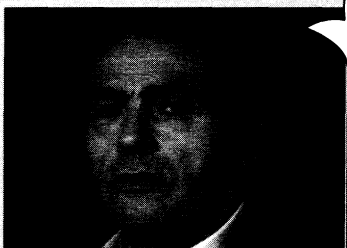
Στο κεφάλι του έχει το φωτιστέφανο της «καθαρής κριτικής» και, γεμάτος περιφρόνηση για τον κόσμο, τυλίγεται μέσα στη δικιά του «αυτοσυνείδηση». Έχει «συντρίψει τη δρασηκεία στο σύνολό της και το κράτος στις φαινομενικές εκδηλώσεις του» παραβιάζοντας την υπόσταση στο όνομα της υπέρτατης «αυτοσυνείδησης».

Με δύο δόγματα είναι ο «Ναποδέοντας» του πνεύματος, είναι «Ναποδέοντας» στο πνεύμα. Οι πνευματικές του ασκήσεις είναι διαρκώς «να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, και μέσα σ' αυτήν την αυτο-αντίληψη να βρίσκει την παρόρμηση προς τον αυτοκαθορισμό».

για να το προφυλάξουν αλλά και, κυρίως, να το γονιμοποιήσουν μέσω της προτεινόμενης απ' αυτούς κριτικής. Έτσι, επιχειρούν και μ' αυτό τον τρόπο να θεοπιστούν ως οι μόνοι ικανοί να κατέχουν την αλήθεια του ιερού κειμένου, πηγή όλων των αληθειών –θετικών και κανονιστικών– πάνω στον κοινωνικό κόσμο, ως ενσάρκωση «του αυθεντικού ενατενίζοντος κατανοείν, ως του ενεργήματος που κατατείνει στη διαφύλαξη των αρχών», για να μιλήσουμε όπως ο Heidegger. Ο Μεγάλος Σχολιαστής-Θεωρητικός δεν θέλει να είναι παρά ο αυθεντικά κατανοών που μεριμνά για τις έσχατες απόψεις και το σταθερό ζητούμενο που δεν είναι άλλο

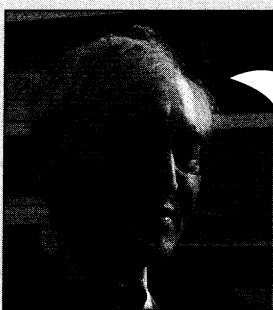
από το μάλλον ειδέναι, ενσάρκωση ενός είδους αμετροεπούς νταμετιανού ιδεαλισμού στα πλαίσια ενός βολονταριστικά οριζόμενου ανένδοτου αναγωγισμού. Έπειτα, οι ψευδο-αυτοκριτικές («δεν ήταν εύκολο να καταλάβω»..., κ.ά.) επιτρέπουν τη σώρευση των κερδών της ανακάλυψης του λάθους και της (ψευδο)εξομολόγησης της δημόσιας (ψευδο)αυτοκριτικής.

Η μορφή με την οποία οι συμβολικές παραγωγές μετέχουν αμεσώτερα στις κοινωνικές συνθήκες της παραγωγής τους είναι επίσης εκείνο μέρος του οποίου φέρνουν το πλέον ειδοποιό κοινωνικό τους αποτέλεσμα, την καθαρά συμβολική βία, που δεν μπορεί να ασκηθεί από εκείνον που την ασκεί ούτε να την υποστεί εκείνος που την υφίσταται παρά μόνο σε μορφή τέτοια ώστε να παραγνωρίζεται ο χαρακτήρας της, δηλαδή να αναγνωρίζεται ως νόμιμη.

Άλλη βασική στρατηγική που ενεργοποιεί ο ιερατικός σχολιαστής –όλο και περισσότερο όσο πιο περιθωριακός είναι στο ακαδημαϊκό θεωρητικό ιερατείο– είναι αυτή της αναγκαστικής (αλλά με κάθε τρόπο δηλωμένα ελεγχόμενης) θρασύτητας προκειμένου ν' ανακαλύψει αντιφάσεις κι αναντιστοιχίες στη Μεγάλη Θεωρία που αναλύει και που ο ίδιος προσδιορίζει

πάλι για πρώτη φορά ή που συμφωνεί με άλλους Μεγάλους κριτικούς Στοχαστές ή, ακόμα, που προσδιορίζει για πρώτη φορά τόσο καθαρά μετά απείρων άλλων παραναγνώσεων. Η θεωρητική εγκυρότητα συνεπάγεται το δικαίωμα της διόρθωσης. Εξάλλου, η θεωρητική ιεροσύνη ζει από το θεωρητικό λάθος του οποίου τη θέση και λογική οφείλει

Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι, στον κόσμο των διανοούμενων, η υποβολή και η προπαγάνδα, που στην ποδική αποτελούν τα όπλα της δικτατορίας, πετυχαίνουν, τουλάχιστον τόσο εύκολα όσο και αδόξο, να θεωρούνται φυσιοδογικά εργαλεία της δημοκρατίας. Η κύρια διαφορά είναι, αναμφίβολα, πως οι διανοούμενοι είναι επιπλέον ικανοί να δικαιολογούν αυτό το γεγονός με θεωρητικούς λόγους (ή υποτιθέμενους τέτοιους): στην πρώτη γραμμή αυτών των λόγων φιγουράρει η δυσπιστία απέναντι στην υποτιθέμενη «δικτατορία του Λόγου» που έχει ήδη ευρύτητα εγκαθιδρύσει.

μη συλλογικής αναγνώρισης του προσδιορισμού αυτού του λάθους και, βέβαια, χωρίς ν' αναζητούν τα δικά τους επίπεδα βεβαιότητας κι ακρίβειας. Οι πιο θρασείες, οι πιο θεολογικοί μ' έναν τρόπο, οι πιο εικονοκλαστικοί εικονολάτρες από αυτούς –που συνήθως είναι αυτοί που πιστεύουν πως η επιστημονική τους άσημη θέ-

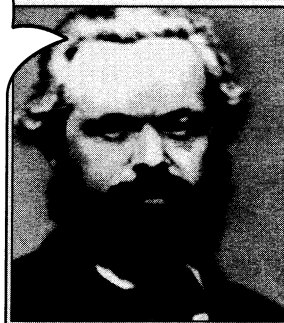
ση είναι ακριβώς το τίμημα που πρέπει να πληρώσουν για το γεγονός του καινοτομικού μηνύματος και της σπάνιας ιδιότητας (κατάρτισης) των οποίων είναι φορείς (για το γεγονός ότι βλέπουν ό,τι όλοι οι άλλοι αγνοούν)– δεν περιορίζονται στο να κατανοήσουν τον Χ συγγραφέα καλύτερα και από τον ίδιο το συγγραφέα, αλλά επιχειρούν και να τον ξε-

περάσουν στο όνομα του συγγραφέα, να τον διορθώσουν, συνήθως μέσω της παράθεσης παλαιών και νέων κειμένων που προφανώς αγνοεί ή παρερμηνεύει ο συγγραφέας. Με άλλα λόγια, μετέρχονται διάφορους τρόπους προκειμένου να σωρεύσουν τα οφέλη από την ολοκληρωτική ταύτιση με το συγγραφέα, ταύτιση

Υπερασπίζεται το έδαφός του και μάχεται υπέρ βωμών και εσίων.

Ωστόσο, σα γνήσιος θεοδόγος κρύβει αυτόν το σκοπό του εμφανιζόμενος ότι θέλει να «χαρακτηρίσει» τον Feuerbach. Ο καημένος ο Βρυνο ήταν τεθείως ξεχασμένος, όπως το απόδειξε καθαρότητα η ποδεμική ανάμεσα σε Feuerbach και Stirner όπου καθόλου δεν αναφερόταν το όνομά του. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο πιάστηκε από αυτή την ποδεμική για να μπορέσει, σαν αντίθεση προς τους δύο ανταγωνιστές, ν' αναγορεύσει τον εαυτό του στη θέση της ανώτερης ενότητάς τους, του Αγίου Πνεύματος.

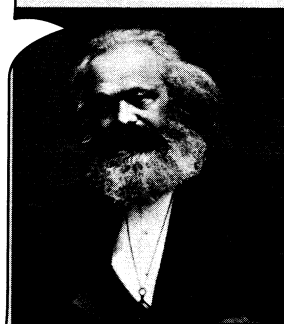
Αυτό το κερδοσκοπικό τέχνασμα –να ενώνεις μαζί το καδί και να βάζεις τα πιο διαφορετικά πράγματα σε μια επιφανειακή απιακή σχέση– έχει κατακτήσει πραγματικά τον άγιο μας. Στην περίπτωση του έχει αποξενωθεί από οποιοδήποτε περιεχόμενο και εκφυδίζεται σε μια χοντροκομμένη συνήθεια να διατυπώνονται ταυτολογίες με οπουδαιοφάνεια.

ν' ανακαλύψει, να καταγγείλει και να εξορκίσει. Δεν θα ήταν δύσκολο να παραθέσουμε «θεωρητικές κριτικές αναλύσεις», οι οποίες αξιώνουν να καταδείξουν πως ελέγχουν μόνο αυτές το λάθος όλων σχεδόν των –σύγχρονων και παλαιότερων– Μεγάλων Θεωρητικών, χωρίς, όμως, ποτέ να εμπεριέχουν ένα στοχασμό πάνω στους όρους της έλλειψης συνείδησης της

Θα προσθέσουμε μονάχα δίγες ακόμα φράσεις που θα κάνουν καθαρό πόσο σταθερά πιστεύει στη δύναμη των φιδσοφών και πόσο συμμερίζεται την αυταπάτη τους ότι μια αλλαγή της συνείδησης, μια καινούργια απόχρωση στην ερμηνεία των σχέσεων που υπάρχουν θα μπορούσε να ανατρέψει όλο τον κόσμο που υπάρχει ως τα σήμερα.

Ο Σάντσο όμως δεν ικανοποιείται με τα συνηθισμένα ονόματα και καθώς η αφηρημένη θεωρία τού έβαδε καθήκον να βρει ένα κατηγορημα, που να είναι τόσο καθοδικό ώστε να περιλαμβάνει μέσα του το καθένα άτομο σαν υποκείμενο, αυτός αναζητεί το φιδσοφικό, αφηρημένο όνομα, το «Όνομα» που είναι πάνω απ' όλα τα ονόματα, το όνομα όλων των ονομάτων, το όνομα-κατηγορία που ξεχωρίζει.

Στη μεσαιωνική παράδοση, για παράδειγμα, ο lector, που σχεδιάζει τον ήδη καθιερωμένο δόγμα, αντιδιαστέλλεται από τον auctor, ο οποίος παράγει νέο δόγμα. Στον καταμερισμό της διανοητικής εργασίας, η διάκριση αυτή είναι το ισοδύναμο της διάκρισης μεταξύ προφήτη και ιερέα στον καταμερισμό της δρασησκευτικής εργασίας: ο προφήτης είναι ένας auctor που είναι γόνος των έργων του, που δεν έχει άδελφη νομιμότητα, άδελφη auctoritas, από το πρόσωπό του (το χάρισμά του) και την πρακτική του ως auctor, άρα είναι ο auctor της δικής του auctoritas. Ο ιερέας, αντίθετα, είναι ένας lector, κάτοχος μιας νομιμότητας η οποία του έχει εκχωρηθεί από το σώμα των lectores, από την Εκκλησία, και, σε τελευταία ανάλυση, δεμεδιώνεται στην auctoritas του αρχικού auctor, στον οποίο αναφέρονται οι lectores, όπως τουλάχιστον καμώνονται.

που –μόνο φαινομενικά είναι παράδοξο– ολοκληρώνεται τόσο καλύτερα όσο περισσότερο τον υπερβαίνει. Και, βέβαια, είναι αυτονόητο πως όταν αναλύονται ταυτόχρονα πολλοί Μεγάλοι Συγγραφείς μέσα σ' αυτά τα «χοντρά» βιβλία «χονδροει-

δών» κριτικών που βρίθουν από ρητορικές επιδείξεις και γλωσσικές πιρουέτες, libri d' oro των Θεωριών, επιχειρείται η πολλαπλή σώρευση κεφαλαίων και, άρα, η εξασφάλιση διακεκριμένων συμβολικών κερδών που απορρέουν από τη διάκριση διακεκριμένων θέσεων, διακεκριμένων ονομάτων και θεωριών, αβέβαια κέρδη ακόμα και στο τοπικό επίπεδο, σπανιότερα, ασφαλώς, στο εθνικό.

Βέβαια, η αίσθηση της θεωρητικής αξιοσύνης, η οποία επιτρέπει στον θεωρητικό κοινωνιολόγο να αισθανθεί πως έχει δικαίωμα να κοιτάξει αφ' υψηλού την εμπειρική έρευνα, έχει και το τίμημά της. Η επίδραση της καθιέρωσης που συνδέεται με την κατοχή ή την αξίωση κατοχής μιας κυρίαρχης –συμβολικά τουλάχιστον– θέσης στην «αριστοκρατία του πνεύματος», της «θεωρητικής», είναι αυτή που απαγορεύει την ταπείνωση μέσω της ασχολίας με κατώτερες δραστηριότητες της σκέψης –η νισεϊκή γραμμή που διαχωρίζει τα άσεμνα, ιδρωμένα κορμιά με τις βιαστικές κινήσεις από τα σεπτά, σιωπηλά και διακριτικά σώματα με τις ευκίνητες κινήσεις– καταδικάζοντας τον ορθόδοξα έγκυρο αλλά και τον καθιερωμένο «αιρετικό», «θεωρητικό», αυτόν τον (συχνά φαντασιακά) κυρίαρχο «κυριαρχούμενο από την κυριαρχία του», στο να ταυτίζει τη θεωρία με τον λογοκεντρικό βερμπαλισμό, στο να παράγει μια σκέψη με ελάχιστη γνώση των ιδίων των πραγμάτων, όπως θα έλεγε ο Husserl⁸, στο να διαδραματίζει το ρόλο του μοντέρνου σοφιστή, αυτού, δηλαδή, που μπορεί να μιλά για το μη πραγματικό με τρόπο που να το καθιστά πραγματικό⁹, να λέει περισσότερα απ' όσα ξέρει και, βέβαια, a fortiori, για να παραφράσουμε τον Bouveresse, να λέει περισσότερα απ' όσα πιστεύει. Και καταλαβαίνουμε τώρα, ίσως καλύτερα, γιατί η ρήξη με την παραδοσιακή¹⁰ αυτή σχέση με τη θε-

8. Θα έπρεπε ν' αναφέρουμε συγκεκριμένα παραδείγματα κατόχων θεωρητικών θέσεων και θεοιληψιών που παρουσιάζουν τη θεωρία ως την ατέμνη επανεπεξεργασία των θεωρητικών και μετα-θεωρητικών στοιχείων –που συλλέγονται τεχνητά από ένα επιλεγμένο corpus αυθεντιών ενόψει της τελικής σύνθεσης εν είδει συλλογών διακοσμημένων με τα αναγκαία θεωρητικά κατασάρκια και προσκυνητάρια μεσαιωνικού τύπου κανοναρχών και χοραρχών– αν δεν κινδυνεύαμε να ταυτιστεί η πρόθεσή μας με αυτή που προσδιορίζει πολλές, ετερόνομες λογικές, κριτικές των «δυνατών και πιθανών» στο χώρο της κοινωνιολογικής πρακτικής. Ο κίνδυνος αυτός είναι απολύτως υπαρκτός αφού ο τρόπος λειτουργίας του ελληνικού κοινωνιολογικού πεδίου συνεχίζει, όπως και αλλού, να μοιάζει περισσότερο με αυτόν του καλλιτεχνικού πεδίου, σε φάση χειραφέτησης σε σχέση με τις ακαδημαϊκές αιγίδες, παρά με αυτόν ενός αυτόνομου επιστημονικού πεδίου [βλ. P. Bourdieu, *Οι κανόνες της τέχνης: γένεση και δομή του λογοτεχνικού πεδίου* (μτφρ.: Ε. Γιαννοπούλου, πρόλ.: Ν. Πανα-

γιωτόπουλος), Αθήνα: Πατάκη, 2006]. Το ελληνικό κοινωνιολογικό πεδίο, όπως και αλλού, σ' ένα μεγάλο μέρος του, κυριαρχείται ακόμα σήμερα από το λογοτεχνικό μοντέλο του απελευθερωμένου από εξαρτήσεις ομάδων και σχολών μοναδικού και καινοτόμου στοχαστή– μόνο που, στην περίπτωση όλων των περιφερειακών χωρών, το γεγονός αυτό αποκτά και τη διάσταση των αποτελεσμάτων της διακοσμημένης με θεληματικό χαρακτήρα παραγνώρισης κι αυτής της εισαγόμενης επιλογής. Θα παραθέταμε ενδεικτικά παραδείγματα από τον τρόπο λειτουργίας του πεδίου, τα οποία θα αποτύπωναν το γεγονός πως αντίπαλοι και ανταγωνιστές μπορούν να φτάσουν μέχρι ν' αρνηθεί ο ένας στον άλλο το δικαίωμα της ύπαρξης καθώς η αδυναμία ή, καλύτερα, η ανυπαρξία μηχανισμών ικανών να επιβάλουν στους συμμετέχοντες στο επιστημονικό παίγνιο ένα minimum αμοιβαίας αναγνώρισης και μια υποχρέωση σεβασμού σ' ένα είδος νόμων του επιστημονικού ανταγωνισμού, και η έλλειψη καθολικά αναγνωρισμένων θεσμών διασφάλισης κι αναπαραγωγής του εθνικά συγκρο-

τημένου συλλογικού κεφαλαίου, επιτρέπουν μορφές συγκρούσεων και «πολέμων» όπου «όλα επιτρέπονται», από την περιφρόνηση που οδηγεί στην οικονομία της συζήτησης και την άρνησή της μέχρι τα χτυπήματα με καθαρά κοινωνική βάση, όπως άρνηση χρηματοδοτήσεων, συκοφαντία, ταξικό ρατσισμό κ.ά.

9. Έχουμε αναφέρει αλλού, αναλυτικότερα, πως αυτές οι στάσεις και οι τάσεις συμβάλλουν αντικειμενικά –στο δικό τους μέτρο– στην ανάπτυξη του ανορθολογισμού, του επιστημολογικού σχετικισμού και του κυνισμού στην κοινωνιολογία και στη φιλοσοφία. Βλ. Ν. Παναγιωτόπουλος, «Μια “νοσογραφία” της “πρωτοποριακής” σκέψης της “αυτοϊκανοποίησης και του αυτοθαυμασμού”», στο J. Bouveresse, *Γοητευτικές και παραπλανητικές ακροβασίες της φιλοσοφίας* (μτφρ.: Τ. Μπούκη, επιμ.: Στ. Βιρβιδάκης, πρόλ.: Ν. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα: Πατάκη, 2002, σσ. 9-19.

10. Η παραδοσιακή παράσταση της θεωρίας, που ακόμα κυριαρχεί στη χώρα μας, αποκτά, τα τελευταία χρόνια, μια επιπλέον αντικει-

ωρία, με αυτόν τον αριστοκρατικό θεωρητικισμό, δεν είναι παρά μια ειδική περίπτωση της ρήξης με την αυθόρμητη κοινωνιολογία. Η ρήξη αυτή περνά απαραίτητα μέσω της αντικειμενικοποίησης του θεωρητικιστικού ή διανοουμενίστικου σφάλματος, το οποίο –συνδεδεμένο με τη φετιχιστική φιλαρέσκεια των θεωρητικιστικών θεωρητικών– συνίσταται στο ότι ξεχνά να ενσωματώσει στη «Θεωρία», που (ανα)δημιουργεί για να κατανοήσει, να εξηγήσει και να μεταβιβάσει τη Μεγάλη Θεωρία για τον κοινωνικό κόσμο, το γεγονός ότι είναι κι αυτή –όπως, συνήθως, και η Μεγάλη Θεωρία που σχολιάζε– το προϊόν ενός θεωρητικού βλέμματος¹¹.

Με μια σημαντική διαφορά: ο κίνδυνος ενός έντονου «διαστροφικού εκφυλισμού» τόσο του εμπειρισμού όσο και του θεωρητικισμού έχει ενταθεί, τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας της πλήρωσης των κοινωνικών όρων αναγνώρισης μιας σειράς «επιστημονικών» εργασιών, οι οποίες βρίσκουν την αρχή της γέννησής τους στο μετασχηματισμό των σχέσεων μεταξύ του επιστημονικού και του κρατικογραφειοκρατικού πεδίου. Αρκεί, πράγματι, να δούμε τις διάφορες ερευνητικές προτάσεις κι εκθέσεις επιστημονικού τσαρλατανισμού υπό κρατική ή ευρω-κρατική παραγγελία, τόσο αυτών των ερευνητών που προσπαθούν μέσα από μια πομπώδη ρητορική να εκθέσουν μια φανταζι μεθοδολογία που επιτρέπει όχι τόσο τη γνώση του αντικειμένου τους όσο την αναγνώριση της δυνατότητάς τους να κατακτήσουν αυτή τη γνώση όσο και αυτών, όλο και λιγότερων με το χρόνο, που κατασκευάζουν την προσέγγισή τους στη βάση ενός «*klassenstandpunkt*» (και με αυτό τον τρόπο, δηλαδή, θεωρώντας εσφαλμένα και διαχέοντας σχετικά αποτελεσματικά την άποψη πως τα από πολιτικής σκοπιάς προοδευτικά έργα αποτελούν, εξ ορισμού, και προοδευτικά έργα από επιστημονικής σκοπιάς συμβάλλοντας, έτσι, στη σύγχυση μεταξύ επιστημονικού κομφορμισμού κι επιστημονικού ριζοσπαστισμού, και, τελικά, στη δημιουργία μιας κατάστα-

σης κρίσης της πίστης στην επιστήμη), για να διαπιστώσουμε σε ποιο βαθμό και έκταση όλες αυτές οι έρευνες, αν και εγκλείουν –περισσότερο άρρητα– μια τελειώς αναντίστοιχη των αρχών της επιστημονικής θεωρίας του κοινωνικού επιστημολογία, απολαμβάνουν την κοινωνική επικύρωση κι αναγνώριση των αρχών της.

Αυτός ο νέος κίνδυνος συνδέεται, όπως έχουμε δείξει αλλού¹², με τον νέο χώρο άσκησης της κοινωνικής –με την ευρεία έννοια του όρου– πολιτικής, τα τελευταία 30 χρόνια τουλάχιστον, ο οποίος συνέβαλε καθοριστικά στο μετασχηματισμό μέρους της επιστημονικής έρευνας σε *business*. Ο κίνδυνος αυτός, βέβαια, δεν θα μπορούσε να ευδοκιμήσει χωρίς την αντικειμενική συμβολή που επέφεραν τα αποτελέσματα της περιορισμένης αυτονομίας των κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα. Πράγματι, η πολύμορφη συμμετοχή κοινωνικών επιστημόνων σε διάφορες φάσεις του προσδιορισμού και της υλοποίησης των διαφόρων προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής (ως εμπειρογνώμονες στις επιτροπές έγκρισης των προγραμμάτων, ως ερευνητές στις διάφορες έρευνες και μελέτες που απαιτούνταν σε αυτά τα προγράμματα, ως εκπαιδευτές, ως εισηγητές, ως αξιολογητές κτλ.) χρησιμοποιήθηκε όλη αυτή την περίοδο ως δείκτης επιστημονικής εγκυρότητας κι αυστηρό-

μενική ενδυνάμωση εξαιτίας του πολλαπλασιασμού των Ελλήνων διδασκόντων, οι οποίοι –αναπαράγοντας, εξ αντικειμένου, συχνά, μια παραδοσιακή παράσταση μιας κακοχωνεμένης και κακοδιαβασμένης παραδοσιακής παράστασης της θεωρίας– συμβάλλουν στη νομιμοποίηση της παράστασης σύμφωνα με την οποία η θεωρία μπορεί να συρρικνώνεται στην ιστορία των θεωριών ή, ακόμα, σ' ένα σύστημα εννοιών, τελευταία, κυρίως εντοπισμού των λαθών των μεγάλων θεωριών, το οποίο, αναγνωρίζοντας ως μοναδικό κριτήριο επιστημονικότητας τη σημασιολογική συνάφεια των διατυπώσεων, αναφέρεται μόνο στον εαυτό του αντί να μετρίεται βάσει των γεγονότων. Και η αναπαραγωγή αυτής της παράστασης ενέχεται σημαντικά στην αναπαραγωγή της σύγχυσης, όπως σημείωνε ο Bourdieu, μεταξύ της θεωρίας της κοινωνιολογικής γνώσης, που ανήκει στην τάξη της μεταεπιστήμης, και των διαφόρων μερικών θεωριών του κοινωνικού που χρησιμοποιούν τις αρ-

χές της κοινωνιολογικής μεταεπιστήμης στη μεθοδική και συστηματική οργάνωση ενός συνόλου σχέσεων κι εξηγητικών αρχών αυτών των σχέσεων [βλ. P. Bourdieu, J.-Cl. Chamboredon & J.-Cl. Passeron, *Η τέχνη του κοινωνιολόγου: Επιστημολογικά προαπαιτούμενα* (μτφρ.: Ε. Γιαννοπούλου & Δ. Φιλιππουπολίτης, πρόλ.: Ν. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα: Μεταίχμιο, 2009]. Πολλά χαρακτηριστικά παραδείγματα θα βρίσκαμε στα πιο παραδοσιακά τμήματα του κοινωνιολογικού πεδίου –λόγου χάρη, στο χώρο της κοινωνιολογίας των πολιτικών θεσμών και των οργανώσεων στη χώρα μας–, όπου συχνά οι θεμελιώδεις επιλογές στο επίπεδο της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας και της θεωρίας της γνώσης, που ενεργοποιούν αναγκαστικά, αντιμετωπίζονται ως δυνατές επιλογές που προσδιορίζονται από την ίδια την ιδιαιτερότητα των αντικειμένων. Εξάλλου, η υποστασιοποίηση των εννοιών, η αντιμετώπισή τους ως δρωσών πραγματικότητων (ξεχνώντας πως «πάντα εμείς δημιουργούμε τον

κόσμο με τη βοήθεια των εννοιών»), η καθιέρωση της αποφασισκρατίας (*décisionnisme*) και του μη-αναστοχαστικού δοκιμοκρατισμού και η απαξίωση της θεώρησης των πιθανών συνεπειών και της ευκολίας με την οποία το φαντασιακό μπορεί να γίνει άμεση πρακτική μέσω του ίδιου του εαυτού είναι μερικά από τα δομικά χαρακτηριστικά του κοινωνιολογικού και γενικότερα πνευματικού μας πεδίου στην αποκρουστικότητα των οποίων συνέβαλε η γενικευμένη αποδοχή αυτής της πόζας. Θα είχαμε κάθε λόγο να ανατρέξουμε, μεταξύ άλλων, στο J. Bouveresse, «*Sur quelques conséquences indésirables du pragmatisme*», στο J.-P. Cometti (ed.), *Lire Rorty. Le pragmatisme et ses conséquences*, Παρίσι: L'Éclat, 1992.

11. P. Bourdieu, *Méditations pascaliennes*, Παρίσι: Seuil, 1997, σσ. 19-53.

12. Ν. Παναγιωτόπουλος (διευθ.), *Η απομάγευση του κόσμου*, Αθήνα: Πολυτρόπον-ΕΚΚΕ-ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2008, σσ. 313-524.

τητας των ίδιων αυτών προγραμμάτων. Η συμμετοχή αυτή συνέβαλε, πράγματι, αφενός, στη δημιουργία των όρων που επέτρεψαν την ανάπτυξη των στρατηγικών αναπαραγωγής όλων αυτών των νέων «ειδικών» στον νέο χώρο άσκησης της κοινωνικής πολιτικής –αυτής της επαγγελματικής κατηγορίας της οποίας, όπως έλεγε ο Parsons¹³, οι γνώσεις και οι αξίες γίνονται μέρος της επίσημης τάξης πραγμάτων κι επιβάλλονται στον καθημερινό κόσμο του πολίτη– αφετέρου, στην εγκαθίδρυση ετερόνομων πρακτικών στο χώρο της επιστήμης¹⁴. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 μέχρι σήμερα πληρούνται οι όροι της αντικειμενικής και υποκειμενικής αποδοχής αυτής της συμμετοχής. Από τη μία μεριά, γενικεύεται σταδιακά ο περιορισμός των χρηματοδοτικών δυνατοτήτων της κοινωνικής, και όχι μόνο, έρευνας, γεγονός που ωθεί ατομικούς και συλλογικούς ερευνητικούς φορείς ν' αναζητήσουν ένα μέρος των κοινωνικών και των οικονομικών δυνατοτήτων της ερευνητικής τους δραστηριότητας στο πλαίσιο της υλοποίησης των προγραμμάτων, κι από την άλλη μεριά, οι πιο ενδεείς οικονομικά και πολιτιστικά κοινωνικοί επιστήμονες απ' αυτούς, που μαζικά άρχισαν να εισέρχονται στον ευρύτερο ακαδημαϊκό χώρο στις αρχές της δεκαετίας του '80 κι αντιμετώπισαν τη σταδιακή γενίκευση της υλικής απαξίωσης του επιστημονικού επαγγέλματος με διαθέσεις που δεν είχαν δομηθεί σε αποκρυσταλλωμένα κι αυτόνομα επιστημονικά περιβάλλοντα, βρήκαν εντός του πλαισίου των προγραμμάτων ένα μέρος των όρων αναπαραγωγής της οικονομικής και της συμβολικής αξίας του ονομαστικού επαγγελματικού και κοινωνικού τους τίτλου. Ταυτόχρονα, όμως, οι προϋποθέσεις της συμμετοχής αυτής ενδυναμώθηκαν, την ίδια περίοδο, από μια σειρά ευρύτερων και σχετικά αυτόνομων μηχανισμών που είχαν ως αντικειμενική λειτουργία τον έλεγχο των προσανατολισμών της γνώσης, κυρίως μέσω των ποικίλων καταναγκασμών που επιβλήθηκαν στον τρόπο παραγωγής της αλλά και στους τρόπους αξιολόγησης της παραγωγής της. Οι μηχανισμοί αυτοί δεν αντιμετώπισαν δυσκολίες στην υλοποίηση των προσδοκώμενων στόχων τους εξαιτίας της περιορισμένης ανάπτυξης της κοινωνικής επιστήμης στη χώρα μας¹⁵, η οποία αναμφίβολα επηρέασε βαθιά τους επιστημονικούς παραγωγούς καθώς τους υποχρέωσε –προκειμένου ν' αποκτήσουν τα απα-

ραίτητα σύνθετα και πολυέξοδα ερευνητικά μέσα που χρειάζονται– να υποταχθούν όλο και περισσότερο στους καταναγκασμούς αυτών των μηχανισμών¹⁶.

Πράγματι, αυτοί οι μηχανισμοί περιορισμού της αυτονομίας της κοινωνικής επιστήμης στην Ελλάδα βρήκαν τους όρους δυνατότητάς τους σε ειδικές κοινωνικές συνθήκες. Χωρίς να μπορούμε να υπεισέλθουμε, εδώ, σε λεπτομέρειες και να δείξουμε αυτό που αποτέλεσε το μεγαλύτερο εμπόδιο στη συγκρότηση μιας πραγματικής επιστημονικής ταυτότητας –δηλαδή σε ό,τι έχει να κάνει με τα συσσωρευμένα φαινόμενα της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στις αντικειμενικές δυνατότητες να επιστρατευτούν τα επιστημονικά μέσα και στις ιστορικά διαμορφωμένες διαθέσεις των Ελλήνων επιστημόνων– θα αρκестούμε να πούμε πως οι κοινωνικές επιστήμες στην Ελλάδα γνώρισαν μια πρώτη περίοδο, την πρώτη δεκαετία περίπου της μεταπολίτευσης, στη διάρκεια της οποίας η σχετική τους ανάπτυξη επιτράπηκε εξαιτίας της σχετικής αυτονομίας τους σε σχέση με τις οικονομικές δυνάμεις, την οποία διευκόλυνε η ύπαρξη μιας κρατικής ζήτησης. Η ανάπτυξη αυτή κατέστη δυνατή, επίσης, χάρη στην αυτονομία του εκπαιδευτικού συστήματος σε σχέση με τις κυρίαρχες οικονομικές συνθήκες και στην ανάπτυξη των κοινωνικών κινήματων, καθώς και στην κοινωνική κριτική των εξουσιών που αυτά τα κοινωνικά κινήματα ενθάρρυναν. Ωστόσο, οι κοινωνικές επιστήμες δεν κατόρθωσαν, τη συγκεκριμένη περίοδο, να επιτύχουν μια ισχυρή και σταθερή αυτονομία εξαιτίας της ισχυρής εξάρτησής τους από το κράτος. Η εξάρτηση αυτή είχε, μεταξύ άλλων, ως αποτέλεσμα να ταυισθεί και ν' αναμεταφρασθεί η αναγκαιότητα της κοινωνικής επιστήμης ως «πολιτικοποίηση» του πεδίου της διανόησης και του επιστημονικού πεδίου. Η εισαγωγή πολιτικών υποδειγμάτων στον επιστημονικό χώρο έγινε επιστημονική δόξα, επιστημονικό αυτονόητο. Έτσι, επιτράπηκε συχνά η κυριαρχία των αδυνάτων –σύμφωνα με τους ειδικούς επιστημονικούς κανόνες αποτίμησης του έργου των κοινωνιολόγων– και η εγκαθίδρυση της ετερονομίας, δηλαδή της παρέμβασης εξωγενών εξουσιών στο πεδίο των αγώνων που χαρακτηρίζουν το ειδικό επιστημονικό πεδίο, ακυρώνοντας την πλήρη ανάπτυξη των ορθολογικών συναλλαγών των κοινωνιολογικών ιδεών και των κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα¹⁷.

13. T. Parsons, «Propaganda and social control», στο T. Parsons, *Essays in sociological theory pure and applied*, Γκλένκο, Ιλλινόις: Free Press, 1949, σσ. 275-309.

14. G. Lafargue, «La double construction de la sociologie de l'exclusion», *Regards Sociologiques*, 23, 2002, σσ. 59-74.

15. Ν. Παναγιωτόπουλος, «Για την υπεράσπιση του κοινωνιολογικού Λόγου», στο P. Bourdieu, *Για την επιστήμη και τις κοινωνικές χρήσεις*

της (μτφρ.: Μ. Θανοπούλου & Ε. Βαγγελάτου, επιμ. & επιμέτρο: Ν. Παναγιωτόπουλος, πρόλ.: Μ. Θανοπούλου), Αθήνα: ΕΚΚΕ-Πολύτροπον, 2005, σσ. 125-152.

16. P. Bourdieu, «Ο πολιτισμός σε κίνδυνο» και «Και όμως», στο Ν. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Πολιτισμός και Αγορά: Για την αυτονομία της πολιτισμικής παραγωγής*, Αθήνα: Πατάκη, 2003, σσ. 41-160 και σσ. 288-293 αντίστοιχα.

17. N. Panayotopoulos, «Le champ sociolo-

gique grec et les effets de la domination symbolique internationale», *δ.π.* Έχουμε αναφερθεί αλλού, πιο αναλυτικά, στην υποταγμένη στο καρτεσιανό σύνδρομο «ηρωική πόσα της κοινωνιολογίας» αυτής της περιόδου, η οποία ενθάρρυνε και νομιμοποίησε την ψευδαίσθηση μιας πανταχού παρούσας κοινωνιολογιο-φιλοσοφίας που είναι ικανή ν' απαντήσει, με την αίσθηση ενός ασαφούς πολιτικού καθήκοντος, σε κάθε ερώτημα γενικού ενδιαφέροντος ακόμη κι όταν αυτό

Η γενίκευση της ετερονομίας του πεδίου της κοινωνικής επιστήμης σε συνδυασμό με τους εξαιρετικά ασφυκτικούς πρακτικούς όρους υλοποίησης των προγραμμάτων, που αναφέραμε παραπάνω, αναπαρήγαγε μια σειρά αλλοιώσεων των επιστημονικών αντικειμένων¹⁸ κι αλλοτρίωσης των επιστημόνων που ενεπλάκησαν σ' αυτά (ενν. τα κοινωνικά προγράμματα) συμβάλλοντας στην ανάπτυξη των στρατηγικών αναπαραγωγής όλων αυτών των νέων ειδιμόνων κι εργαζομένων στον νέο χώρο άσκησης κοινωνικής πολιτικής, στη νομιμοποίηση του χώρου αυτού και στην αναπαραγωγή της μερικής αναποτελεσματικότητας αυτών των προγραμμάτων. Ως ενδεικτικό παράδειγμα θα μπορούσε κάποιος να αναφέρει τις πολυάριθμες «θεωρητικές εκθέσεις» και τις ποσοτικές και ποιοτικές έρευνες τύπου φασόν από τις οποίες βρίθουν τα γραφεία των «Δομών» και των Υπουργείων και οι οποίες –χωρίς κανείς να γνωρίζει την ύπαρξη των περισσότερων απ' αυτές και τα αποτελέσματά τους εκτός από τους αξιολογητές των προγραμμάτων– δεν έχουν άλλη λειτουργία από τη συνδρομή τους στην τεχνική υλοποίηση, τη συμβολική νομιμοποίηση των προγραμμάτων και των θεσμών τους και την οικονομική αναβάθμιση των υπευθύνων των ερευνών. Κι όσες από τις έρευνες και τις εκθέσεις αυτές¹⁹ δημοσιοποιούνται, βρί-

σκοντας τους όρους νομιμοποίησής τους όχι στη βάση των αυστηρών επιστημονικών κριτηρίων αποτίμησης αλλά στους ετερόνομους, πολιτικά θεμελιωμένους, μηχανισμούς αξιολόγησης των επιστημονικών έργων, χαρακτηρίζονται οι μεν από έναν αφελή και, συχνά, πρωτόγονο θετικιστικό εμπειρισμό από τον οποίο διαπνέονται –και ο οποίος ενίοτε συνδέεται με μια αφελή φαινομενολογία που βρίσκει, με τη σειρά της, τους όρους ανάπτυξής της στην επαναφορά της φιλοσοφίας της συνείδησης στο πεδίο της επιστημονικής πρακτικής– και οι δε από μια σχολικού τύπου, συχνά ανεργάτιστη, εγγελιανής προοπτικής κριτική έκθεση βιβλιογραφίας²⁰.

Με δεδομένο ένα τέτοιο πλαίσιο, μόνο ένα είδος κριτικού κοινωνιολογικού λόγου, με στόχο να φέρει στο φως τους πρακτικούς και θεωρητικούς όρους της θεωρητικής κι εμπειρικής κοινωνιολογίας –δηλαδή τα συμφέροντα, λιγότερο ή περισσότερο μετουσιωμένα κοινωνιολογικά, τα οποία επενδύονται μέσα στην άσκηση της «θεωρητικής» και της «εμπειρικής» κοινωνιολογικής πρακτικής, αλλά και τα σχήματα σκέψης, τα οποία δομούν τις αντίστοιχες κοινωνιολογικές εμπειρίες κι εκφράσεις–, θα μπορούσε να συμβάλει καθοριστικά στο ν' αδρανοποιήσει τις προϋποθέσεις που εγγράφονται στις θέσεις και στις διαθέσεις, στα

δεν τίθεται. Η αδυναμία οριστικής ρήξης μ' αυτή την *Problemeverlust*, ακόμα και σήμερα, έχει ως αποτέλεσμα, σε ορισμένους υπο-τομείς του πεδίου της κοινωνιολογίας, να επιτρέπεται σ' όσους έχουν ελλιπή κοινωνιολογική κατάρτιση να περνούν για κοινωνιολόγοι, συμβάλλοντας, έτσι, κι αυτοί με τον τρόπο τους στην ανατροπή των προσπαθειών με στόχο την αυστηρή επαγγελματικοποίηση και ισχυροποίηση της αυτονομίας του πεδίου της κοινωνιολογίας. Αδυνατώντας λόγω αντικειμένου να υπεισέλθουμε, εδώ, σε μια λεπτομερή ανάλυση των μηχανισμών που κατέστησαν παραγνωρίσιμη τη συγκεκριμένη έντεχνη κι επικερδή συγκάλυψη ταύτισης του «χημικού με τον αλχημιστή», περιοριζόμαστε να σημειώσουμε πως η διαδικασία της παραγνώρισης αυτής έγινε ανεκτή στη χώρα μας επειδή εκδηλώθηκε σε μια ορισμένη εποχή όπου το επιστημονικό και το πνευματικό πεδίο ήταν προετοιμασμένα, αντικειμενικά, να την υποδεχθούν. Για παράδειγμα, στο επιστημονικό πεδίο, η συγκεκριμένη πόζα διαχύθηκε σε μια περίοδο όπου, παράλληλα, ενεργοποιούνταν διάφορες στρατηγικές αναπαραγωγής απ' όλους εκείνους οι οποίοι επιχειρούσαν να μετατρέψουν τους κάθε λογής τίτλους «κοινωνικής στρατεύσης και μαχητικότητας» που κατείχαν ή που αξιωναν ότι κατείχαν σε επιστημονικό κεφάλαιο περιστέλλοντας την επιστημολογία στην ηθική και συμβάλλοντας αποφασιστικά στη νομιμοποίηση της περιφρόνησης που έδειχναν απέναντι στην επιστήμη όλοι όσοι, ενώ αγνοούσαν οτιδήποτε γι' αυτήν, ήταν έτοιμοι να θυσια-

στούν προκειμένου να βεβαιώσουν ότι γνωρίζουν καλύτερα από τον καθένα τι αυτή σημαίνει και τι αναζητά. Και είναι σχεδόν οι ίδιοι ή τα παράγωγά τους που σ' έναν δεύτερο χρόνο τη διαιώνισαν όταν, αργότερα, επιχειρώντας να μετατρέψουν το κοινωνικό τους κεφάλαιο, προιόν της ένταξής τους στον πνευματικό χώρο, σε επιστημονικό κύρος –κυρίως διαμέσου των «μηχανισμών ανελκυστήρα» που καθιέρωσαν οι έντονοι μετασχηματισμοί παραγωγής ετερονομίας, οι οποίοι αναπτύχθηκαν κι έπληξαν το πνευματικό μας πεδίο–, επιδόθηκαν, μέσω μιας χαλαρής φαινομενολογικής ανάλυσης ή μιας αθεμελίωτης «δομικής» ανάλυσης, στη σύλληψη του «νέου», του «μοντέρνου» (ή του «μεταμοντέρνου», του «μεταβιομηχανικού» κ.ο.κ.) με τρόπο ανάλογο με τις αστρολογικές προφητείες που είναι παντού ικανές να προβλέψουν το ιστορικό συμβάν.

18. L. Thévenot, «L'économie du codage social», στο *Critiques de l'Economie Politique*, 23-24, 1983, σσ. 188-222.

19. Αν οι «ελεύθεροι ερευνητές-σκοπευτές» στην αγορά των προγραμμάτων αποτελούν, από τη μία μεριά, την πιο ακραία περίπτωση αυτής της λογικής καθώς εμπλέκονται στις πιο αγοραίες μορφές των ερευνών-«μαϊμού» (φτιαγμένες για να πλαισιώσουν τις σημερινές «χοροεπερίδες μετά πειράματος», για να θυμηθούμε τα λόγια του Bachelard, που αποτελούν μια ποικίλες ημερίδες και τα συμπόσια), από την άλλη μεριά, εξαίρεση, πράγματι, παρουσιάζουν συχνά όσες έρευνες διενεργούνται από νέους, κυρίως, ερευνητές, συχνά υπό αναζήτηση μόνη-

της θέσης στην ακαδημαϊκή κοινότητα, οι οποίοι, προσωρινό κι ανασφαλές διανοούμενοι, για να μιλήσουμε όπως ο L. Pinto (*Le collectif et l'individuel: considérations durkheimiennes*, Παρίσι: Raisons d' Agir, 2009, σσ. 23-37), βρίσκουν, με την ευκαιρία των ερευνών που απαιτούν τα διάφορα προγράμματα, τη δυνατότητα ν' αυξήσουν το βιογραφικό τους και να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Και σ' αυτή την περίπτωση, ωστόσο, οι διπλοί καταναγκασμοί –τόσο οι τεχνικοί όροι της υλοποίησης των προγραμμάτων όσο και οι ειδικές τεχνικές επιστημονικές απαιτήσεις τους– τούς αναγκάζουν στην αναζήτηση ενός εξαιρετικά δύσκολου συμβιβασμού, ο οποίος πότε είναι εις βάρος της επιστημονικότητας και πότε εις βάρος της λογικής του προγράμματος. Σε κάθε περίπτωση, μια αυστηρή ανάλυση αυτού του φαινομένου θα χρειαζόταν μια συσχέτιση μεταξύ των κοινωνικών καταγωγών, των σχολικών καταρτίσεων, των πολιτισμικών ιδιοτήτων, της επαγγελματικής τροχιάς και της θέσης στο επιστημονικό πεδίο των επαγγελματιών των ερευνών αυτών και του είδους της έρευνας που υλοποιούν στο πλαίσιο αυτών των προγραμμάτων.

20. Και οι δύο αυτοί τύποι ερευνών επενδύονται συχνά με όλες τις παραδοσιακές διακοσμητικές μορφές επιστημονικής σοβαρότητας (τεχνικοί αγγλοσαξονικοί όροι, τεράστιες βιβλιογραφίες κ.λπ.) που συχνά έχουν ως αντικειμενική λειτουργία την κάλυψη του ελλείμματος των υποθέσεων και των ουσιαστικών και γόνιμων παρατηρήσεων.

πόστα και στις πόζες, δηλαδή στις συλλογικές και ατομικές ιστορίες των οποίων οι πρακτικές αυτές αποτελούν προϊόντα. Μόνο μια αυθεντική κοινωνιολογία των δύο επιστημονικών πρακτικών που συνεχίζουν να επιβάλλουν ένα είδος πνευματικής δυαρχίας στο επιστημονικό μας πεδίο, του κοινωνιολογικού θεσμού μας τελικά, η οποία θα αποσκοπούσε να φανερώσει ό,τι οφείλουν και ο αφηρημένος εμπειρισμός και η «υψηλή» θεωρία, τα εργαλεία σκέψης τους, οι έννοιες και τα θέματά τους, τα συστήματα ταξινόμησής τους στους κοινωνικούς όρους παραγωγής κι ενεργοποίησής τους, θα μπορούσε να αντικειμενικοποιήσει αυτό το άσκεπτο παρελθόν, το οποίο συνεχίζει να κατοικεί τις συγκεκριμένες κοινωνιολογικές πρακτικές. Τέλος, μόνο μια κοινωνιολογική έρευνα πάνω στους κοινωνικούς καθορισμούς (φύλο, ηλικία, κοινωνική καταγωγή, πανεπιστημιακό status, ειδική τεχνική κατάρτιση, χώρα κατάρτισης κτλ.) των επιλογών των διαφόρων θεωρητικών και μεθοδολογικών αντιθέσεων (ποιοτικές και ποσοτικές μέθοδοι, κείμενο και συγκεκριμένο, μικρό και μεγάλο, δομικές και ιστορικές προσεγγίσεις, αντικειμενιστική προοπτική συνδεδεμένη με τη χρήση στατιστικών εργαλείων και υποκειμενιστική – διαδραστικής ή εθνομεθοδολογικής προοπτικής– θέαση, αντικειμενιστικός δομισμός με ποσοτικές τεχνικές και διάφορες μορφές κατασκευασιοκρατίας με ποιοτικές τεχνικές κ.ά.), οι οποίες εισάγουν στο κοινωνιολογικό πεδίο καταστροφικές και πλασματικές για την επιστήμη αντιθέσεις, θα έδειχνε πως μεγάλος αριθμός απ' αυτές δεν έχει άλλη θεμελίωση παρά κοινωνικές διαιρέσεις, οι οποίες εκφράζουν με διαθλασμένο τρόπο εξωτερικές διαιρέσεις²¹.

Έτσι, η κατάδειξη της λογικής των «παθών» και των συμφερόντων που έχουν να κάνουν με τις αντιθέσεις αυτές θα έδειχνε με ποιο τρόπο οι επιλογές αυτές προβάλλουν τις ελλείψεις που συνδέονται με την επιστημονική πεπερασμένη κατάσταση του κάθε επιστήμονα, και, κατ' επέκταση, θα επιβεβαίωνε κι εδώ, όπως αλλού, πως μια από τις μεσολαβήσεις μέσω της οποίας ασκείται η κυριαρχία των κυρίαρχων αξιών στο επιστημονικό πεδίο είναι η κοινωνική ιεραρχία όχι μόνο των πειθαρχιών αλλά και των τρόπων

άσκησής τους –ιεραρχία, η οποία θέτει τη θεωρητική πρακτική στην κορυφή της και την εμπειρική έρευνα στο βάθος της– και πως υπάρχει πάντα μια ιεραρχία αντικειμένων, μεθόδων προσέγγισης και υποκειμένων έρευνας των ερευνητικών αντικειμένων, η οποία συμβάλλει καθοριστικά στην κατανομή των αντικειμένων μεταξύ των υποκειμένων²². Με άλλα λόγια, μόνο μια κοινωνική ιστορία της κοινωνιολογικής θεωρητικής και μεθοδολογικής κληρονομιάς, η οποία τους κατέχει –θεωρητικιστές κι εμπειριστές– τόσο περισσότερο όσο περισσότερο θεωρούν πως την κατέχουν, θα έδινε μια δυνατότητα αληθινής ψυχανάλυσης του κοινωνιολογικού πνεύματος και μια ευκαιρία στους ενδιαφερομένους να ιδιοποιηθούν τη σκέψη τους, πράγμα που πάντα συγκροτούσε μια δηλωμένη φιλοδοξία της θεωρητικής κοινωνιολογίας και μια επαναστατική προσδοκία της εμπειρικής κοινωνιολογίας. Μια πραγματική κοινωνική ιστορία του πεδίου της κοινωνιολογίας στη χώρα μας –η οποία μένει να γίνει– μπορεί να εξασφαλίσει μια πραγματική ελευθερία σε σχέση με τους αντικειμενικοποιημένους κι ενσωματωμένους κοινωνικούς καταναγκασμούς, που όλες οι ναρκισσιστικές επιστημολογικά κι επιστημονικά αθεμελίωτες ατομικές ασκήσεις αναστοχασμού αφήνουν συνήθως άθικτους· μια πραγματική κοινωνική ιστορία των θεσπισμένων στα πράγματα και στους εγκεφάλους ιεραρχιών, συγγραφέων, θεμάτων, «ιερών» κειμένων, αντικειμένων, μεθόδων, μορφών πόζας, όλων αυτών που παράγουν τη διάκριση πληβείων κι ευγενών αντικειμένων, χυδαίων κι επίλεκτων προσεγγίσεων, τον ίδιο τον κοινό κοινωνιολογικό νου, σε συνδυασμό με μια αντικειμενικοποίηση των όρων παραγωγής των παραγωγών και των καταναλωτών του θεωρητικού και του εμπειρικού κοινωνιολογικού λόγου και, ιδιαίτερα, των όρων που οφείλουν να πληρώνονται για να επενδυθεί με μια νομιμότητα ο θεωρητικός και μεθοδολογικός λόγος, θα μας έδινε μια ευκαιρία ν' αδρανοποιήσουμε τις επιδράσεις της κοινωνικά οροθετημένης πίστης, η οποία μας οδηγεί στο να δεχόμαστε χωρίς εξέταση το θεσμοθετημένο κοινωνιολογικό άσκεπτο²³. Μια τέτοια ιστορική και κοινωνιολογική γνώση του παρελθόντος και

21. P. Bourdieu, *Homo Academicus*, Παρίσι: Minuit, 1984. Βλ. επίσης C. Soulié, «Anatomie du goût philosophique», *Actes de la recherche en Sciences Sociales*, 109, 1995, σσ. 3-28.

22. P. Bourdieu, «La cause de la science: comment l'histoire des sciences sociales peut servir le progrès de ces sciences», στο *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 106-107, 1995, σσ. 3-10. Θα μπορούσαμε να δείξουμε με ευχέρεια μια σειρά ομολογών κοινωνικών αντιθέσεων, οι οποίες ενδυναμώνουν συμβολικά τη νομιμοποίηση της συγκεκριμένης κυρίαρχης ιεραρχίας αρμοδιοτήτων, όπως αυτές μεταξύ του υψηλού (ηγεμονικού, σοβαρού) της θεωρίας

(της διανοητικής έρευνας και της επιβλητικής εμφάνισης) και του χαμηλού (μικρού κι εύρηστου) του πρακτικού (χειρωνακτικού κι εμπειρικού), του αφελούς (αγαθού, απλοϊκού) και του σοφού (λογικού και συνετού, επι-νοητικού), του δημιουργού και του τεχνίτη που αναλαμβάνει την εφαρμογή των μονότονων διαδικασιών. Έτσι, μπορούμε να κατανοήσουμε εύκολα γιατί κάθε φορά που οι «λαμπροί» δοκιμογράφοι και οι «φιλόδοξοι», οι «έξοχοι» θεωρητικοί –οι οποίοι προσφεύγουν στη ρητορική της αντίφασης και του εκφυλισμού για να δοξάσουν την ευρύμαθεια που παρέχει το απαραίτητο «υλικό» για τους διαλογισμούς τους– αισθάνονται να απει-

λείται η ηγεμονική τους θέση, αναγκάζονται να εκστομίσουν ανοιχτά την απ' υψηλού περιφρόνησή τους για τις ευτελείς φροντίδες και νουνέχειες –που συχνά χαρακτηρίζονται ως φρονιμότητας και, συνεπώς, ηθικότητες, προσφιλείς αντικείμενο των ηθολογιών των ηθικολόγων των ηθικών αντικειμένων– των σχολαστικών, με τη διπλή έννοια του όρου, θετικιστών.

23. P. Bourdieu, «Επιστημονική μέθοδος και κοινωνική ιεραρχία των αντικειμένων», στο Ν. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Pierre Bourdieu: Κείμενα Κοινωνιολογίας* (μτφρ.: Ν. Παναγιωτόπουλος, Π. Γεωργίου, Θ. Ψυχονίος, Μ. Βιδάλη, Μ. Χάλαρη, Κ. Ηλιοπούλου, Μ. Θανοπούλου, Ε. Σταματέλου,

του παρόντος της κοινωνιολογίας, στη θεσμική της διάσταση, στη χώρα μας δεν θα αποτελούσε μια απλή επιστημονική ειδικότητα, όπως άλλες, η οποία θα στόχευε να συμβάλει στη πρόοδο της κοινωνιολογικής επιστήμης· μια τέτοια γνώση θα είχε ως στόχο την πρόοδο της κοινωνιολογίας μέσω της προόδου του υποκειμένου της κοινωνιολογίας²⁴.

Ωστόσο, μια τέτοια κοινωνιολογία του «επιστημολογικού ζεύγους» αυτού, των όρων και των επιδράσεων παραγωγής κι αναπαραγωγής του, της ίδιας της κοινωνιολογικής σκέψης, η οποία θα λειτουργούσε ως όρος απελευθέρωσης της κοινωνιολογικής σκέψης από την ιστορία της, στην περίπτωση των «περιφερειακών» επιστημονικών πεδίων, των «μικρών χωρών», όπως της χώρας μας, χρειάζεται να συνδεθεί με τις αρχές μιας πραγματικής οικονομίας των φαινομένων της διεθνούς συμβολικής κυριαρχίας και των προϋποθέσεων εγκαθίδρυσης των μορφών του πολιτισμικού ιμπεριαλισμού· η σύνδεση αυτή είναι αναγκαία για την αυστηρή κατασκευή του αντικειμένου αυτού και, κατά συνέπεια, ικανή να συνδράμει δραστικά στην ίδια την επιστημολογία της παραγωγής των επιστημονικών πεδίων των «μικρών χωρών», δηλαδή σε μια ρεαλιστική επιστημολογία που θα περιλαμβάνει την επίγνωση των κοινωνικών συνθηκών που καθορίζουν τη δυνατότητα παραγωγής τους και της λειτουργίας των επιστημονικών τους σχημάτων. Πιο συγκεκριμένα, η κοινωνική ιστορία του πεδίου των κοινωνικών επιστημών και της επιστημονικής πρακτικής, που προτείναμε παραπάνω προκειμένου να θεθούν οι όροι υπέρβασης του συγκεκριμένου «επιστημολογικού ζεύγους» (όπως και όλων των άλλων εμποδίων στην ανάπτυξη της επιστημονικής παραγωγής), οφείλει να είναι δι-

τή, δηλαδή θα πρέπει ν' αποτελεί μια ιστορικοποίηση, η οποία να μας επιτρέπει να τοποθετήσουμε κάθε επιστημονικό παραγωγό όχι μόνο στον εθνικό επιστημονικό του χώρο αλλά και στον παγκόσμιο (διαμέσου της θέσης που καταλαμβάνει εντός του παγκόσμιου ο εθνικός επιστημονικός χώρος απ' όπου προέρχεται ο επιστημονικός παραγωγός)· η διττή αυτή ιστορικοποίηση αποτελεί, όπως έχουμε προτείνει αλλού²⁵, το μόνο μέσο κατανόησης των λόγων για τους οποίους τα «επιστημονικά πράγματα» παίρνουν την τάδε και όχι τη δείνα μορφή στις «μικρές κοινωνίες».

Υπό αυτές τις προϋποθέσεις θα μπορούσε μια τέτοια κοινωνιολογία της άσκησης της κοινωνιολογίας στον εθνικό μας επιστημονικό χώρο –μιας αντικειμενικοποίησης του θεσμού της αντικειμενικοποίησης των κοινωνικών πραγμάτων–, ο οποίος αξιώνει την αντικειμενικότητα και την καθολικότητα, να οδηγήσει στην πλήρωση των αποτελεσματικών όρων μετάδοσης της λογικής της χρήσης του κοινωνιολογικά δυνατού, της «κλίσης προς το αληθινό» –αυτής της θεμελιώδους επιστημολογικής διάθεσης, η οποία κινητοποιεί, σύμφωνα με τον Reigse, τις έρευνες του επιστήμονα–, της μετάδοσης ενός επιστημονικού κοινωνιολογικού *modus operandi*, μιας επιστημονικής έξης²⁶, όπως έλεγε ο Bourdieu, που να παίζει το ρόλο της δύναμης με την έννοια του Leibniz, η οποία ως διαρκές και μεταθέσιμο σύστημα διαθέσεων, δομημένη δομή προδιατεθειμένη να λειτουργήσει ως δομούσα δομή, να δημιουργεί και να οργανώνει τις επιστημονικές κοινωνιολογικές πρακτικές και παραστάσεις, να είναι ικανή να ελέγχει τις επιδράσεις των καθορισμών που ασκούνται πάνω σε αυτόν τον κόσμο και, παράλληλα, πάνω στην κοινωνική επιστήμη.

Γ. Μαυροειδάκος, Α. Καπέλλα & Γ. Φερτάκης), Αθήνα: Δελφίνι, 1994, σσ. 51-56. Όπως το άσκεπτο κάθε μεγαλειώδους εμπειρικής πρακτικής είναι η ίδια η τεχνομανιακή προσφυγή στις εργαστηριακές μεθόδους και η τρομοκρατική μαγεία και βία ενός κακοχωνεμένου συμβολισμού, το άσκεπτο κάθε θεωρητικής κοινωνιολογικής παραγωγής είναι καταρχήν το ίδιο το όνομα του θεωρητικού, τίτλος ευγενείας στον ακαδημαϊκό *grand monde*, που εκφράζει τελικά την κοινωνι-

κή ιεραρχία, ταυτόχρονα αντικειμενικοποιημένη κι ενσωματωμένη, των πειθαρχιών.

24. P. Bourdieu, *Επιστήμη της Επιστήμης και αναστοχασμός: κύκλος μαθημάτων στο Collège de France 2000-2001* (μτφρ.: Θ. Παραδέλλης, προοίμιο: Ν. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα: Πατάκη, 2007.

25. Βλ. παρακάτω, στο ίδιο τεύχος, Ν. Παναγιωτόπουλος, «Επιστήμη της επιστήμης των "μικρών χωρών": ερευνητικό σημείωμα», σσ. 215-217.

26. Βλ. Ν. Παναγιωτόπουλος, «Η τέχνη του

κοινωνιολόγου και η χρήση του δυνατού», στο P. Bourdieu, J.-Cl. Chamboredon & J.-Cl. Passeron, *Η τέχνη του κοινωνιολόγου*, ό.π., σσ. 9-15 και Ν. Παναγιωτόπουλος, «Για την τέχνη του κοινωνιολόγου: Προς μια παιδαγωγική της έρευνας», στο P. Champagne, R. Lenoir, D. Merlié, L. Pinto, *Μύηση στην κοινωνιολογική πρακτική* (μτφρ.: Α.-Μ. Καραστάθη, πρόλ.: Ν. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, 2004, σσ. Ι-ΙΧ.

Περιλήψεις

Μαρία Βιδάλη

Η τέχνη της φιλοτεχνίας

Η άνοδος και η επιβολή της διαδικασίας του marketing στον τρόπο λειτουργίας των μουσείων τείνει να γίνεται σήμερα αντιληπτή ως ένα είδος φυσικής αναγκαιότητας. Αυτό συμβαίνει, μάλιστα, σε τέτοιο σημείο ώστε οι θεωρούμενοι σήμερα ως «εκσυγχρονιστικοί» προβληματισμοί σχετικά με το μέλλον των μουσείων, που αναπτύσσονται τόσο στο πεδίο διαμόρφωσης των δημόσιων προβληματικών όσο και στο εσωτερικό των αντίστοιχων επαγγελματικών χώρων, να αφορούν περισσότερο τον ίδιο τον τρόπο λειτουργίας αυτής της διαδικασίας παρά τη σημασία, τη λειτουργία και τις επιδράσεις της. Πολλές από τις σημερινές έρευνες στο χώρο της κοινωνιολογίας της πολιτισμικής κατανάλωσης και, ειδικότερα, του κοινού των μουσείων, αποτελούν συχνά ένα στήριγμα στην πολιτική της «διαχειριστικής αναδιοργάνωσης της πολιτικής για τα μουσεία» και του «management» της οργάνωσής τους, συμβάλλοντας στην επικύρωση και τη νομιμοποίηση της θεμελιωμένης σ' ένα μουσειοκεντρισμό νέας δόξας που τείνει να εγκαθιδρυθεί στο χώρο της διαχείρισης των μουσείων. Αξιοποιώντας τα δεδομένα μιας πλούσιας εμπειρικής έρευνας πάνω στο κοινό των ελληνικών μουσείων και μιας κριτικής θεωρητικής εργασίας, το άρθρο επιχειρεί μια επαναθεμελίωση της σχέσης της κοινωνιολογίας της πολιτισμικής διάχυσης με την κοινωνιολογία της εκπαίδευσης.

Νίκος Παναγιωτόπουλος & Μαρία Βιδάλη

Ο κόσμος των παραστάσεων^(Α): Ο κοινωνικός χώρος του κοινού των θεάτρων

Στη βάση μιας έρευνας πάνω στο κοινό των ελληνικών θεάτρων, το άρθρο αυτό επιχειρεί να καταδείξει πως, όταν θέλουμε να εξετάσουμε τη φύση των θεατρικών αγαθών τα οποία καταναλώνει κανείς και τον τρόπο με τον οποίο τα καταναλώνει, βρισκόμαστε μπροστά σε δύο θεμελιώδη γεγονότα: αφενός, στη στενότερη σχέση που ενώνει τις θεατρικές πρακτικές (ή τις αντίστοιχες γνώμες) με το σχολικό κεφάλαιο (που υπολογίζεται με μέτρο τα πτυχία) και με την κοινωνική καταγωγή (που συλλαμβάνεται, εδώ, διαμέσου του μορφωτικού επιπέδου του πατέρα, του μορφωτικού επιπέδου του πατροπλευρικού παππού, του επαγγέλματος του πατέρα και του επαγγέλματος της μητέρας), αφετέρου, στο γεγονός ότι, σε ισοδύναμο σχολικό κεφάλαιο, το βάρος της κοινωνικής καταγωγής και κυρίως της διάστασης της

πολιτισμικής κληρονομιάς, στο εξηγητικό σύστημα των πρακτικών ή των προτιμήσεων, αυξάνει καθοριστικά όσο απομακρυνόμαστε από τα νομιμότερα είδη.

Δέσποινα Βαλάση

Προνομιακή μάθηση ή εκμάθηση του προνομίου:

Ο κοινωνικός χώρος της ελίτ δευτεροβάθμιας ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Η επιλογή των ελίτ δευτεροβάθμιων ιδιωτικών σχολείων αποτελεί κυρίαρχη εκπαιδευτική στρατηγική εκείνων των κοινωνικών στρωμάτων της Αθηναϊκής κοινωνίας, τα οποία βρίσκονται στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας, επιτυγχάνοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, να προσφέρουν στους απογόνους τους ένα προνομιακό κι εκλεκτικό περιβάλλον εκπαίδευσης. Διεξάγοντας μια έρευνα σε μαθητές της Γ' Τάξης του Ενιαίου Λυκείου σε 13 φημισμένα ιδιωτικά σχολεία της Αθήνας και αναλύοντας τον κοινωνικό χώρο της ελίτ δευτεροβάθμιας ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα ως χώρο κοινωνικά ιεραρχημένο και δομημένο, διαμέσου των κοινωνικών χαρακτηριστικών της «πελατείας» των σχολείων αυτών, στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται οι βασικές αρχές δόμησης του χώρου αυτού: από τη μια μεριά, διαχωρίζονται τα ελίτ ιδιωτικά σχολεία από τα υπόλοιπα ιδιωτικά και δημόσια σχολεία, καθιερώνοντας, με τον τρόπο αυτό, ένα οριστικό κοινωνικό σύνορο μεταξύ ενός είδους «μεγάλης πόρτας και μικρής πόρτας» στην ελληνική εκπαίδευση, και, από την άλλη μεριά, στο εσωτερικό του ίδιου του χώρου της ελίτ δευτεροβάθμιας ιδιωτικής εκπαίδευσης, διαχωρίζονται τα σχολεία της «αριστοκρατίας» από τα λιγότερο διάσημα και εκλεκτικά. Η συγκρότηση ενός πολυδιάστατου κοινωνικού χώρου, μέσω της τεχνικής της ανάλυσης αντιστοιχιών, μάς παρέχει τη δυνατότητα μιας κοινωνιολογικής ματιάς στο εσωτερικό των ανώτερων και μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας, των εσωτερικών τους διαφοροποιήσεων και των στρατηγικών τους.

Θεόδωρος Θάνος

Σχολικές διαιρέσεις και κοινωνικές διακρίσεις: Η πρόσβαση των κοινωνικών ομάδων στην ανώτατη εκπαίδευση στις αρχές του 21ου αιώνα (2001-2009)

Στο παρόν άρθρο εξετάζονται οι πιθανότητες πρόσβασης των νέων στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση κατά τη δεκαετία του 2000. Συνέχεια μιας προηγούμενης εργασίας

του συγγραφέα, η οποία μελέτησε το ίδιο θέμα κατά τη μεταπολεμική περίοδο, η παρούσα έρευνα δείχνει πως η ελληνική ανώτατη εκπαίδευση συνεχίζει να επιτελεί, και μάλιστα εντατικοποιώντας την, την επιλεκτική της λειτουργία μέσα από την ιεράρχηση των εσωτερικών της κατευθύνσεων: αναλύοντας διεξοδικά τις πιθανότητες πρόσβασης των νέων με βάση το οικονομικό και σχολικό κεφάλαιο των γονέων τους στο σύνολο της ανώτατης εκπαίδευσης αλλά και κατά σχολή και τμήμα, η παρούσα έρευνα διαπιστώνει ότι οι πιθανότητες εισόδου μεταβάλλονται σημαντικά στο εσωτερικό της ανώτατης εκπαίδευσης (σχολές), προς όφελος των νέων που προέρχονται από τις «ανώτερες» κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες. Τέλος, ο συγγραφέας αντιπαραθέτει τα αποτελέσματα της έρευνάς του σε βασικές διαστάσεις της λογικής της πρόσφατης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.

Franz Schultheis

Η διαπολιτισμική σύγκριση: ζητήματα μεθόδων και πρακτικών

Από τη γέννηση των κοινωνικών επιστημών γύρω στα τέλη του 19ου αιώνα, το συγκριτικό εγχείρημα αποτελεί κάτι περισσότερο από μια μέθοδο ανάμεσα σε άλλες, ενώ, ταυτοχρόνως, συνιστά και μια απομίμηση του πειραματικού εγχειρήματος των φυσικών επιστημών που εν γένει δεν μπορεί να εφαρμοστεί στους δικούς τους τομείς. Σε έναν κόσμο όλο και πιο παγκοσμιοποιημένο, αυτή η προσέγγιση εμφανίζεται όλο και πιο πανταχού παρούσα και εφαρμόζεται από πολλά ιδρύματα και όλο και περισσότερους ερευνητές. Αυτή η ιδιαίτερη «επιθυμία γνώσης» μοιάζει ν' αντανακλά έναν αληθινό μηχανισμό εξουσίας, ένα ισχυρό εργαλείο κοινωνικής ρύθμισης στο οποίο πολύ συχνά αναφέρεται ο πολιτικός λόγος προκειμένου να βρει επιχειρήματα και νομιμοποίηση για τους σκοπούς και τις στρατηγικές του. Την ίδια στιγμή, αυτό το εγχείρημα είναι ιδιαίτερος περιπλοκο και συνοδεύεται από πηγές σημαντικών ευρετικών λαθών. Το άρθρο έχει στόχο να υπενθυμίσει αυτά τα θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα και να καλέσει σε επαγρύπνηση όσον αφορά την κοινωνική χρήση μιας ισχυρής και, ταυτοχρόνως, αμφίβολης ευρετικής πηγής.

Christian de Montlibert

Οι απορίες των λόγων περί παγκοσμιοποίησης

Δεν θα καταφέρναμε ποτέ να καταγράψουμε όλους τους λόγους για τις αρετές της παγκοσμιοποίησης. Όλοι επέμε-

ναν, μέχρι πολύ πρόσφατα, στις ευεργετικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης: ευημερία, ελευθερία, χειραφέτηση και ειρήνη ήταν οι κυρίαρχες λέξεις. Τις νοητικές επεξεργασίες και τις αοριστολογίες κάποιων διανοουμένων ακολούθησε ο έπαινος της παγκοσμιοποίησης: μπορούμε, λοιπόν, έτσι, να μιλάμε για μαζική κουλτούρα, για τεχνικό πολιτισμό, για μετανεωτερικότητα, για επανάσταση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας. Αλλά πίσω απ' αυτή την πλούσια λεκτική δραστηριότητα κρυβόταν η επέλαση ενός νεοφιλελευθερισμού τον οποίο υποστηρίζει η βορειοαμερικανική ισχύς αφήνοντας το πεδίο ελεύθερο για τα χρηματοοικονομικά ιδρύματα και τις κερδοσκοπικές πρακτικές τους ακόμα και να καταστρέψουν όλους τους θεσμούς της κοινωνικής ασφάλειας.

Bernard Vernier

Μπορεί η κοινωνική ανθρωπολογία να συγχωνευτεί με την ανθρωπολογία του συμβολικού; Περί της αιμομιξίας δεύτερου τύπου στο έργο της Françoise Héritier

Το 1994 η Françoise Héritier δημοσιεύει ένα βιβλίο με τον τίτλο *Οι δύο αδελφές και η μητέρα τους*. Προτείνει μια εξήγηση της απαγόρευσης της αιμομιξίας που λαμβάνει υπόψη τις απαγορεύσεις που αφορούν τους συμμάχους τις οποίες είχε ξεχάσει ο Claude Lévi-Strauss. Οι απαγορεύσεις θα μπορούσαν να εξηγηθούν μέσω της λειτουργίας του ανθρώπινου πνεύματος που αντιπαραθέτει το διαφορετικό και το ίδιο. Αν, παραδείγματος χάρη, ένας άντρας δεν μπορεί να παντρευτεί με την αδελφή της γυναίκας του, αυτό συμβαίνει διότι έχοντας σχέσεις με δύο αδελφές θα έφερνε σε επαφή τα όμοια μέσω της κυκλοφορίας των σεξουαλικών χυμών. Αυτή η θεωρία επιβεβαιώνει την πρωτοκαθεδρία του συμβολικού και χαρακτηρίζεται από άρνηση του κοινωνικού. Η αιμομιξία δεύτερου τύπου δεν υπάρχει, αλλά, στο πλαίσιο της κοινωνικής ανθρωπολογίας, μπορούμε να επεξεργαστούμε μια άλλη ενωτική θεωρία. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε την απαγόρευση της αιμομιξίας παρά μόνο αν λάβουμε υπόψη, ταυτοχρόνως, τις εσωτερικές λειτουργίες, που αναλύονται από τον Malinowski, και τις εξωτερικές λειτουργίες, που υπογραμμίζονται από τον Άγιο Αυγουστίνο και άλλους Πατέρες της Εκκλησίας, πολύ πριν από τον Lévi-Strauss. Και στις δύο περιπτώσεις, το ζήτημα είναι να εγκαθιδρύσουμε τις προϋποθέσεις μιας συνεργασίας: είτε περιορίζοντας τις αντιπαλότητες στο εσωτερικό της ομάδας και με τους συμμάχους είτε εγκαθιδρύοντας συμμαχικούς δεσμούς με άλλες ομάδες.

Virgílio Borges Pereira & João Queirós

Κράτος, στέγαση και το «κοινωνικό ζήτημα» στην πόλη του Πόρτο (1956-2006): μια ανάλυση για την κατασκευή δόξας, την ορθοδοξία και τα «φαινόμενα αλλοδοξίας» στην (ανα)παραγωγή των κρατικών στεγαστικών πολιτικών

Χρησιμοποιώντας ως αναφορά μια καταγραφή των κρατικών στεγαστικών πολιτικών που αναπτύχθηκαν στην πόλη Πόρτο της Πορτογαλίας, μεταξύ 1956 και 2006, μελετούμε ένα σύνολο μηχανισμών και πίστευων που παρήγαγαν, στο χώρο της δημόσιας στεγαστικής παρέμβασης, οι δρώντες που συμμετείχαν στο πεδίο της εξουσίας. Η έντονη εμπειρία της ανισότητας, ταυτοχρόνως κοινωνικής και χωρικής, κατά την περίοδο αυτή, βιώθηκε μέσα σε ένα πλαίσιο πολιτικού αγώνα με εναλλακτικές διαμορφώσεις. Αυτές οι διαμορφώσεις παγίωσαν διαφορετικές δόξες που κέρδισαν πραγματική θεσμική έκφραση. Διαβάζοντας τη μελέτη μπορούμε να εντοπίσουμε τη συνολική δράση που οργάνωσε την από μέρους του κράτους παραγωγή των απαντήσεων για το κοινωνικό ζήτημα στο χώρο της στεγαστικής

πολιτικής. Υπό το δικτατορικό καθεστώς (το οποίο διήρκεσε μέχρι το 1974), τέτοιες διαμορφώσεις οργανώνονταν γύρω από ένα έντονα διαστρωματωμένο σύνολο στεγαστικών κοινωνικών προγραμμάτων που θα παρέμεναν πάντα κατώτερα των κοινωνικών αναγκών και θα συνέβαλλαν στην αναπαραγωγή της ιεραρχίας των τόπων και των κοινωνικών τάξεων. Το 1974, με το πέρασμα στη δημοκρατία και την ανάπτυξη συμμετοχικών στεγαστικών πολιτικών, επιβλήθηκε σε κάποιες από τις γειτονίες της εργατικής τάξης, στο κέντρο της πόλης, μια αλλόδοξη προσέγγιση στο κοινωνικό ζήτημα. Αυτή η προσέγγιση επέτρεψε την ανάπτυξη στεγαστικών παρεμβάσεων με βάση το δικαίωμα στην πόλη για κάποια τμήματα της εργατικής τάξης. Ωστόσο, αυτός ο σχεδιασμός γρήγορα εγκαταλείφθηκε. Σε μια πορεία που ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του '80, οι στεγαστικές κοινωνικές πολιτικές ανέκτησαν κάποιες από τις κύριες ιδιότητες της παλαιάς δόξας· πλαισιωμένες από πρακτικές διαχειριστικής και νεοφιλελεύθερης έμπνευσης, αυτές οι πολιτικές παρήγαγαν μια νέα δόξα και αντίστοιχα φαινόμενα αλλοδοξίας.

Abstracts

Maria Vidali

The art of being an art lover

The rise and impact of the marketing process on the modus operandi of museums is increasingly regarded as a kind of natural expediency. To such an extent is this so that what is nowadays seen as the «modernization» debate on the future of museums –in the form of both public deliberations and discussions within the respective professional fields– concerns the way of enforcing such a process rather than the evaluation of its significance, role and repercussions. Much of the ongoing research in the field of sociology, concerning cultural consumption and museum attendance in particular, frequently supports the approach of an «administrative shakeup of museum policies» and of the managerial administration of museum organisation, thus contributing to the ratification of a new doxa –founded on a museum-centrism– that tends to predominate in the field of museum management. Exploiting the data of a comprehensive empirical survey on the Greek museum public and some critical theoretical work, the article attempts to put the relationship of sociology of cultural diffusion and sociology of education on a new basis.

Nikos Panayotopoulos & Maria Vidali

The world of performances^(A): The social space of theatre audiences

Based on a survey on Greek theatre audiences, this article aims to demonstrate that when we want to examine the nature of theatre goods being consumed and the way they are consumed, we perceive two fundamental facts. More specifically, we observe the close relationship linking theatrical practices (or respective opinions) with the educational capital (which is measured by criteria of qualifications acquired) and social provenance (assessed here through the educational standards of the father, the educational level of the paternal grandfather, the occupation/profession of the father and that of the mother) as well as the fact that educational capital being equal, the import of social provenance and mostly that of cultural heritage in the explanatory system of practices and preferences is definitively increased as we move away from the most legitimate genres.

Despoina Valassi

Privileged learning or learning of privilege. The social space of elite private secondary education in Greece

The choice of elite private secondary education schools represents a dominant educational strategy for those social strata of Athenian society who are at the top of the social hierarchy, achieving through this path a way to give to their offspring a privileged and selective environment of education. Conducting a quantitative field survey of students at 13 well-known private schools in Athens, using a questionnaire completed by students in the final year of secondary education in the particular private schools and analyzing the social space of elite private secondary education in Greece as a socially hierarchal and structured space, through the social characteristics of these schools' «customers», this paper introduces the fundamental principles of this space: on the one hand, elite private schools are schools segregated from the rest private and public schools, establishing, thus, a definitive social boundary between «the great door and the small door» within the Greek education system, and, on the other hand, a distinction within the space of elite private secondary education between schools of «aristocracy» and less famous and selective schools. The construction of a multidimensional social space provides the opportunity of a real sociological insight into the Athenian bourgeoisie, their internal differentiations and their strategies.

Theodoros Thanos

Social distribution and social discrimination in education: the access of social groups to higher education at the beginning of the 21st century

This article discusses young people's chances of access to Greek higher education during the decade of 2000. Following a previous work of the author, which studied the same subject during the postwar period, the present study shows that Greek higher education continues to perform selectively, directly from the hierarchy of internal orientations: thoroughly analyzing the young people's access to higher education, depending on their parents' and their school's budgets, the present research finds that the chances of studying at a university change significantly in benefit of the teenagers who come from the upper social classes. Finally, the author compares the results of this research to the rationale of the recent educational changes.

Franz Schultheis

Intercultural comparison: methods and practices

Since the birth of social sciences, in the late 19th century, comparative approach has been something more than a mere method among others; it has constituted a simulation of the experimentation of natural sciences which is not generally applicable in their domains. In an increasingly globalised world, this approach is omnipresent and is applied by a growing number of institutions and researchers. This particular «will to know» seems to represent a genuine power mechanism, an influential tool of social regulation, to which political discourse frequently resorts in order to find arguments that would legitimise its respective aims and strategies. At the same time, this undertaking is particularly fraught with pitfalls and may lead to considerable heuristic errors. The article aims to focus on these theoretical and methodological problems of intercultural comparison and sound a warning as regards the social utilisation of a powerful but doubtful heuristic source.

Christian de Montlibert

Querying globalisation discourses

We would never be able to record every discourse on the virtues of globalisation. Until recently, everyone insisted on its beneficial consequences: prosperity, freedom, emancipation and peace were the prevailing terms. The elaborations and generalities of some intellectuals were followed by the laudation of globalisation; we were, thus, led to speak of mass culture and technical civilisation, post-modernity and the information and communication technology revolution. Nevertheless, what lurked behind such abundant discursive activity was a neoliberal advance supported by North American power structures, allowing financial institutions and speculative practices to practically destroy all institutions of social security.

Bernard Vernier

Can social anthropology merge with the anthropology of the symbolic? On secondary incest in the work of Françoise Héritier

In 1994, Françoise Héritier published a book entitled *Two Sisters and their Mother*. She suggested an explication of the prohibition of incest taking account of the interdictions between allies, which Claude Lévi-Strauss had overlooked. These interdictions could be explained through the function of human thought which contrasts sameness

and difference. If, for instance, a man cannot marry his wife's sister, this is because, by having intercourse with two sisters, he would bring into contact the identical through the circulation of sexual fluids. This theory affirms the primacy of the symbolic and is characterised by the negation of the social. Secondary incest does not exist, but in the context of social anthropology it would be possible to develop another unitary theory. We cannot comprehend the incest ban unless we take account of the internal functions analysed by Malinowski and the external ones emphasised by St. Augustine and other Holy Fathers, long before Lévi-Strauss. In both cases, we need to establish the prerequisites of cooperation: either by reducing the friction within the group and its allies or by establishing bonds of alliance with other groups.

Virgílio Borges Pereira & João Queirós

State, housing and the «social question» in the city of Porto (1956-2006): an analysis on the making of doxa, orthodoxy and «alodoxia effects» in the (re)production of state housing policies

Taking as reference an inventory of the state housing policies developed in the city of Porto, in Portugal, between 1956 and 2006, we study the set of devices and beliefs that

the agents involved in the field power produced in the domain of public housing intervention. The intense experience of inequality, both social and spatial, during the period, was lived within a frame of political struggle with alternative configurations. These configurations stabilised different doxas that gained real institutional expression. By their reading we can identify the global action that organized the state's production of the answers for the social question in the housing domain. Under the dictatorial regime (which lasted until 1974), such configurations were organized around a highly stratified set of social housing programmes that will always be beneath the social needs and that will contribute to the reproduction of the hierarchies of places and social classes. With the democratic turn in 1974, a relevant heterodox approach to the social question, through participatory housing policies, was implemented in some of the relevant working class neighbourhoods of the inner city, thus, developing processes of housing that materialized the right to the city for segments of the working class. Yet, this approach was quickly abandoned. In a process that started in the mid 1980's, social housing policies recovered some of the main properties of the old doxa; these were mixed with managerial and neoliberal inspired practices, thus producing a new doxa and also not irrelevant allodoxia effects.

Résumés

Maria Vidali

L'art de l'amour de l'art

La montée et la prédominance du processus du marketing sur le modus operandi des musées tendent à être perçues, de nos jours, comme une sorte de nécessité naturelle. À tel point que les réflexions considérées aujourd'hui comme «modernisatrices» quant à l'avenir des musées et qui se développent tant sur le plan de l'élaboration des problématiques publiques qu'au sein des espaces professionnels correspondants portent davantage sur le mode même de fonctionnement de ce processus plutôt que sur son importance, sa fonction et ses incidences. Plusieurs des recherches actuelles, dans le domaine de la sociologie de la consommation culturelle et, plus particulièrement, du public des musées, constituent souvent un support de la politique de «réorganisation de la gestion de la politique pour les musées» et de leur «management» organisation-

nel, contribuant à la validation et à la légitimation de la nouvelle doxa qui est fondée sur un muséocentrisme et tend à s'établir en matière de gestion des musées. En tirant parti des données d'une riche recherche empirique sur le public des musées grecs et d'un travail théorique critique, l'article entreprend de reposer les fondements du rapport de la sociologie de la diffusion culturelle et de la sociologie de l'éducation.

Nikos Panayotopoulos & Maria Vidali

Le monde des représentations^(A): l'espace social du public des théâtres

À partir d'une recherche sur le public des théâtres grecs, le présent article se propose d'indiquer que, lorsque l'on souhaite examiner la nature des biens théâtraux qui sont consommés et la façon dont ils sont consommés, on se

trouve face à deux faits fondamentaux. Plus précisément, d'une part, nous constatons le lien très étroit qui relie les pratiques théâtrales (ou les opinions correspondantes) au capital scolaire (qui est évalué en fonction des diplômes), ainsi qu'à l'origine sociale (qui est perçue ici à travers le niveau d'instruction du père, le niveau d'instruction du grand-père du côté du père, la profession du père et la profession de la mère) et, d'autre part, le fait que, dans un capital scolaire équivalent, le poids de l'origine sociale, notamment de la dimension du patrimoine culturel, dans le système explicatif des pratiques ou des préférences, s'accroît de façon déterminante à mesure que l'on s'éloigne des genres les plus légitimes.

Despoina Valassi

L'apprentissage privilégié ou l'apprentissage du privilège: L'espace social des écoles élites de l'enseignement secondaire privé en Grèce

Le choix des écoles élites de l'enseignement secondaire privé constitue une stratégie éducative dominante aux couches sociales de la société athénienne se situant au sommet de l'hierarchie sociale. De cette manière, ces couches réussissent à offrir à leurs descendants un environnement éducatif privilégié et sélectif. À cet égard nous avons mené une enquête auprès des élèves de la 3ème classe du Lycée provenant de 13 écoles privées de la région d'Athènes bien connues. À travers l'étude des caractéristiques sociales de la clientèle de ces écoles nous avons analysés l'espace social de l'enseignement privé secondaire élite grec en tant qu'espace social hiérarchisé et structuré. L'article présente des principes fondamentaux de la structuration de cet espace: d'une part, les écoles élites privées sont ségréguées du reste des écoles élites privées et publiques établissant ainsi une frontière sociale définitive entre une sorte «de grande porte» et une sorte «de petite porte» menant à l'enseignement grec; d'autre part, les écoles de l'«aristocratie» sont ségréguées des écoles qui sont moins connues et moins sélectives. La construction d'un espace social multidimensionnel à travers l'usage de l'analyse des correspondances permet d'adopter un regard sociologique pénétrant à l'intérieur des couches supérieures et moyennes athéniennes aux différenciations observées à l'intérieur de chaque couche, ainsi qu'aux stratégies adoptées par celles-ci.

Theodoros Thanos

Découpages scolaires et discriminations sociales: l'accès des groupes sociaux à l'enseignement supérieur au début du XXIe siècle

Le présent article examine les possibilités d'accès des jeunes à l'enseignement supérieur grec pendant les années 2000. Faisant suite à un travail précédent de l'auteur portant sur la même question pendant les années d'après-guerre, cette recherche montre que l'enseignement supérieur continue à accomplir –et même intensifie– sa fonction sélective par la hiérarchisation interne de ses filières: grâce à une analyse détaillée des possibilités d'accès des jeunes en fonction du capital économique et scolaire de leurs parents dans l'ensemble de l'enseignement supérieur ainsi que dans chaque faculté et département, le présent travail constate qu'il existe au sein de l'enseignement supérieur une diversification importante des possibilités d'accès en faveur des jeunes issus de couches socio-professionnelles «supérieures». L'auteur oppose, enfin, les résultats de son enquête à des paramètres fondamentaux de la logique de la réforme éducative récente.

Franz Schultheis

La comparaison interculturelle: questions de méthodes et de pratiques

Depuis la naissance des sciences sociales vers la fin du XIXe siècle, la démarche comparative y représente plus qu'une méthode parmi d'autres, mais constitue une sorte d'ersatz pour la démarche expérimentale des sciences naturelles non applicable en général dans leurs domaines. Dans un monde de plus en plus globalisé, cet approche se montre de plus en plus omniprésente et se trouve mis en pratique par un nombre d'institutions et de chercheurs de plus en plus nombreux. Cette «volonté de savoir» particulière semble représenter un véritable dispositif de pouvoir, un instrument de régulation sociale puissant, auquel les discours politiques font régulièrement référence pour y trouver des arguments et des légitimations pour leurs finalités et stratégies respectives. En même temps, cette démarche est particulièrement délicate et va de pair avec des sources d'erreurs heuristiques considérables. Notre contribution vise à rappeler ces problèmes théoriques et méthodologiques de la comparaison interculturelle et à rendre vigilant en ce qui concerne l'usage social d'une source heuristique puissante et fragile à la fois.

Christian de Montlibert

Les apories des discours sur la mondialisation

On n'en finirait pas de recenser tous les discours sur les vertus de la mondialisation. Tous insistaient, jusqu'il y a peu, sur les conséquences bénéfiques de la mondialisation: bien être, liberté, émancipation et paix en étaient les maîtres mots. Les élaborations et les élucubrations de certains intellectuels ont précédé la laudation de la mondialisation: ainsi a-t-on pu parler de culture de masse, de civilisation technicienne, de post modernité, de révolution des technologies de l'information et de la communication. Mais derrière cette abondante activité discursive se cachait l'avancée d'un néolibéralisme soutenu par la puissance nord américaine laissant le champ libre aux institutions financières et à leurs pratiques spéculatives à même de détruire toutes les institutions de sécurisation sociale.

Bernard Vernier

L'anthropologie sociale est-elle soluble dans l'anthropologie du symbolique? Sur l'inceste du deuxième type chez Françoise Héritier

En 1994 Françoise Héritier publie un livre intitulé *Les deux sœurs et leur mère*. Elle y propose une explication de la prohibition de l'inceste, qui prend en compte les interdits avec les alliés oubliés par Claude Lévi-Strauss. Les interdits s'expliqueraient par le fonctionnement de l'esprit humain qui oppose l'identique et le différent. Si, par exemple, un homme ne peut se marier avec la sœur de sa femme c'est qu'en ayant des rapports avec deux sœurs il mettrait en contact des identiques par le biais de la circulation des humeurs sexuelles. Cette théorie affirme le primat du symbolique et se caractérise par sa dénégation du social. L'inceste du deuxième type n'existe pas mais, dans le cadre de l'anthropologie sociale, il est possible d'élaborer une autre théorie unitaire. On ne peut comprendre la prohibition de l'inceste que si l'on tient compte à la fois, de ses fonctions internes, analysées par Malinowski, et de ses fonctions externes soulignées par Saint Augustin et d'autres Pères de

l'Église, bien avant Lévi-Strauss. Dans les deux cas il s'agit d'instaurer les conditions d'une coopération: soit par limitation des rivalités à l'intérieur du groupe et avec les alliés soit par établissement de liens d'alliance avec d'autres groupes.

Virgílio Borges Pereira & João Queirós

L'état, le logement et la question sociale à la ville de Porto (1956-2006): une analyse sur l'élaboration de la doxa, de l'orthodoxie et des «effets d'allodoxie» dans la (re)production des politiques étatiques de logement

À partir d'un inventaire des politiques de logement développées par l'état à la ville de Porto, au Portugal, entre 1956 et 2006, nous étudions l'ensemble de dispositifs et croyances que les agents inscrits dans le champ du pouvoir ont produit dans le domaine de l'intervention sur le logement public. Pendant la période, l'expérience intensive de l'inégalité, à la fois sociale et spatiale, a été vécue dans un cadre de lutte politique avec des configurations alternatives. Ces configurations ont stabilisé plusieurs doxas qui ont gagné expressions institutionnelles réelles. Sous le régime dictatorial (qui a duré jusqu'à 1974), ces configurations ont été organisées comme un ensemble très stratifié de programmes de logement qui seront toujours au-dessous des besoins sociaux et qui contribueront pour la reproduction de l'hierarchie des lieux et des classes sociales. En 1974, avec la transition pour la démocratie et le développement de politiques participatives, une approche hétérodoxe de la question sociale est implémentée en certains quartiers ouvriers du centre-ville. Cette approche a permis le développement de processus de logement organisés au tour du droit à la ville pour certains segments de la classe ouvrière. Cependant, rapidement ce processus a été abandonné. À partir du milieu des années 1980, les politiques de logement social récupèrent quelques propriétés de la vieille doxa; encadrés par des pratiques managériales et des influences néolibérales, ces politiques ont produit une nouvelle doxa et des effets non négligeables d'allodoxie.

ΚΕ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Ετήσια τρίγλωσση επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Εταιρία Γραμμάτων, Επιστημών και Τεχνών

Σόλωνος 133 - 10677 Αθήνα - τηλ. 2103806305

Διεύθυνση: Νίκος Παναγιωτόπουλος

Συντακτική επιτροπή: Αθηνά Αθανασίου, Stéphane Beaud, Anna Boschetti, Jérôme Bourdieu, Donald Broady, Liliana Deyanova, Yves Dezalay, Rick Fantasia, Sandrine Garcia, Bertrand Geay, Μιχαλίνος Ζεμπύλας, Johan Heilbron, Χριστίνα Κουλούρη, Γεράσιμος Κουζέλης, Christian Laval, Frédéric Lebaron, Remi Lenoir, Δήμητρα Μακρυνιώτη, Christian de Montlibert, Αλέξης Πέτρου, Virgílio Borges Pereira, José Luis Moreno Pestaña, Franck Poupeau, Andrea Rapini, Gisèle Sapiro, Franz Schultheis, Delphine Serre, Σπύρος Τάνταρος, Σταύρος Τομπάζος, Αναστασία Τσαμπάρλη, Bernard Vernier, Loïc Wacquant, Anne-Catherine Wagner, Νικόλας Χρηστάκης

Υπεύθυνοι σύνταξης: Θεόδωρος Θάνος & Αθηνά-Μ. Καρατζά

Γραμματεία περιοδικού: Ανίλα Αλιάι

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: periodiko_socialsciences@yahoo.gr

Σελιδοποίηση: Σούλα Αργυρίου

Μακέτα εξωφύλλου, επεξεργασία εικόνων: Γιάννης Λουζιώτης

Τιμή τεύχους: 20,00 €

ISSN: 2241-1984

S O C I A L S C I E N C E S
Annual Trilingual Review of Social Research

S O C I A L S C I E N C E S
Annual Trilingual Review of Social Research

Επιστημονική μέθοδος και
κοινωνική ιεραρχία
αρμοδιοτήτων

Η τέχνη της φιλοτεχνίας

Ο κόσμος των παραστάσεων^(A)

Προνομιακή μάθηση ή
εκμάθηση του προνομίου

Σχολικές διαιρέσεις και
κοινωνικές διακρίσεις

La comparaison interculturelle:
questions de méthodes et de
pratiques

Les apories des discours sur la
mondialisation

L'anthropologie sociale est-elle
soluble dans l'anthropologie
du symbolique?

State, housing and the «social
question» in the city of Porto
(1956-2000)

Επιστήμη της επιστήμης των
«μικρών χωρών»